

***INFORME FINAL
DO ESTUDIO SOBRE
OS USOS DO
TEMPO NA CIDADE
DE LUGO***

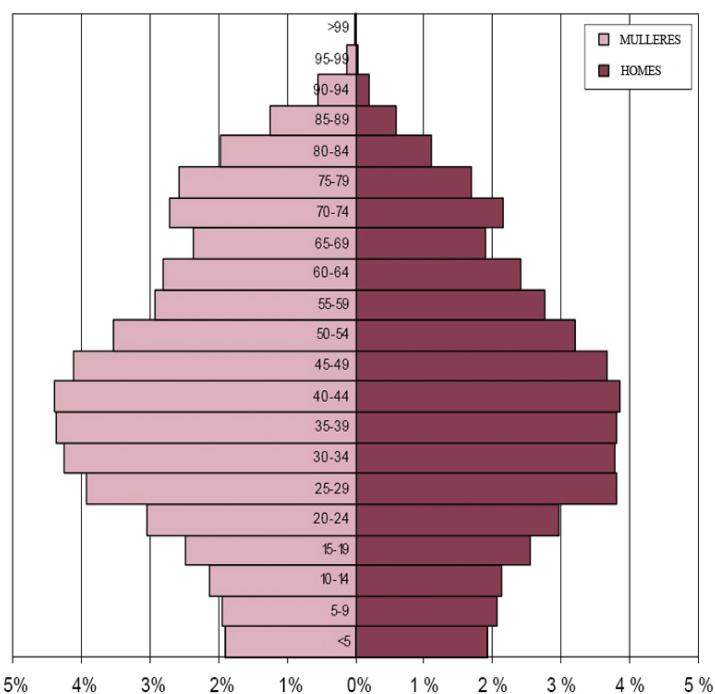
ÍNDICE

0.- INTRODUCCIÓN	2
1.- MARCO TEÓRICO	5
1.1.- PERPECTIVAS ASUMIDAS PARA O ESTUDO DO USO DO TEMPO	5
1.2.- A ORGANIZACIÓN DO TEMPO NAS SOCIEDADES INDUSTRIALIS	6
1.3.- TEMPO DE IGUALDADE: A CORRESPONSABILIDADE	7
1.4.- O CONTEXTO DO CONCELLO DE LUGO	8
2.- METODOLOXÍA	10
2.1.- MESA DE CONCERTACIÓN DO PLAN DE PROGRAMACIÓN DO TEMPO DA CIDADE DE LUGO	10
2.2.- ENTREVISTAS EN PROFUNDIDADE	11
2.3.- GRUPOS DE DISCUSIÓN	12
2.4.- OUTRAS TÉCNICAS UTILIZADAS	13
3.- DEMANDAS DA CIDADANÍA E ÁREAS DE ACTUACIÓN	14
3.1.- TEMPOS DE TRABALLO	15
3.2.- TEMPOS DE XESTIÓNS	22
3.3.- TEMPOS DE DESPRAZAMENTOS	26
3.4.- TEMPOS DE COIDADOS	30
3.5.- TEMPOS DE CONSUMO	34
3.6.- TEMPOS DE LECER	37
3.7.- TEMPOS DE NOVAS TECNOLOXÍAS	41
4.- CARTOGRAFÍA	44
5.- MEDIDAS DE CONCILIACIÓN IMPLANTADAS	47
6.- CONCLUSÍONS E PROPOSTAS	49
7.- BIBLIOGRAFÍA	53
8.- ANEXO	55

0.- INTRODUCCIÓN

O concello de Lugo presenta, ao longo deste século, unha traxectoria oscilante desde o punto de vista demográfico. Así, na primeira metade do século ocupou un lugar en alza entre as cidades galegas, pero a partir de entón foi perdendo efectivos ata situarse nos últimos lugares, porque o crecemento das restantes cidades foi maior. Nos anos oitenta e principios dos noventa Lugo experimenta un afianzamento económico e por ende demográfico. Ao longo do presente século, o crecemento poboacional foi moderado; así, no censo de 1991 Lugo contaba con 83.242 habitantes de dereito. As causas deste crecemento son variadas: por unha beira, a atracción que a capital provincial ofreceu á poboación provincial, principalmente naqueles momentos nos que se ampliou a oferta laboral ou nos períodos nos que se retardou o fluxo migratorio para o exterior. Por outra beira, o saldo natural supuxo, igualmente, un compoñente moi importante no incremento demográfico ata a última década, momento en que o balance do crecemento vexetativo tornase negativo e, consecuentemente, prodúcese un aumento da poboación maior de 65 anos e un descenso nas taxas de natalidade e fecundidade, xunto cun aumento da mortalidade xeral. Todo iso explicaría que o crecemento vexetativo fose na primeira metade dos oitenta moi feble e, xa na segunda, claramente negativo. Cunha poboación de 87.605 habitantes, segundo o censo de 1998, Lugo presenta unha densidade de 263'8 hab./Km². Esta poboación concéntrase maioritariamente na capital, no resto do territorio mantense a tónica xeral da Galicia interior setentrional: gran dispersión do hábitat en súas case 300 entidades de poboación, constituídas por pequenas aldeas onde o sector agrario ten protagonismo. En xeral, a evolución demográfica de Lugo pasou dos 26.959 habitantes de 1900, 31.137 en 1930, 42.805 en 1940, 58.264 en 1960 e 73.986 no 1981.

Actualmente a poboación no concello de Lugo alcanza os 95.416 habitantes dos que 44.568 (46,7%) son homes e 50.848 (53,3%) son mulleres (fonte INE). A pirámide de poboación está configurada do seguinte xeito:

Podemos observar na pirámide cómo a poboación license ten unha tendencia ao envellecemento, co cual, desde o punto de vista das medidas de conciliación é importante ter en conta o sector dos coidados a persoas maiores, tarefas que tradicionalmente son levadas a cabo por mulleres.

Desde o punto de vista económico hai que destacar que a base económica de Lugo descansa sobre o sector terciario, onde concéntrase o 70 % da poboación activa. De entre eles, o sector servizos co 29 % de ocupación e o sector comercial e hostaleiro cun 40 % son os principais subsectores ocupacionais. A iso debemos unir que, nos últimos tempos o Campus Universitario supuxo un importante estímulo cultural e económico para toda a provincia, e en especial para a capital. Este perfil ocupacional que acabamos de describir responde á especialización funcional de Lugo, en onde se aúna o carácter de capital provincial, co dunha cidade en expansión, na que a construcción de infraestruturas de transporte e comunicacións ou de chan empresarial e a asunción de funcións como a universitaria están cambiando a imaxe tradicional dunha comarca eminentemente agraria.

O sector secundario atópase aínda moi disperso, pese á creación, nos últimos anos, de polígonos industriais en áreas próximas á urbe: Ceao e Rábade. na comarca existen toda clase de industrias, de entre as que salientan as de construcción, transformación, forestais e as mineiras. Polo que se refire ao sector agrario, na comarca license subsisten e duran restos da agricultura tradicional en convivencia

cunha agricultura máis moderna, aínda que a característica fundamental do agro lucense sexa a atomización e a dispersión. A superficie agraria do municipio é de 23.000 Ha., das cales a maior parte dedícase a monte, en segundo lugar nos atopamos co labradío (cereais, patacas, produtos hortícolas, forrajes), e en último lugar, atopámonos con prados e pastizales. A chegada do ferrocarril (século XIX) supuxo para a comarca un notable desenvolvemento económico, de tal modo que se iniciou a comercialización dos produtos cárnicos para as grandes urbes nacionais, como Madrid ou Barcelona. Este despegue mantívose ata datas recentes; pois hoxe en día, a industria alimenticia sofre un estancamiento debido aos cambios coxunturais a nivel nacional. Malia todo, a produción cárnica e láctea seguen a ser importantes piñares dentro da economía provincial, aínda que no seo da reconversión e da especialización, para conseguir unha mellora dos rendementos por unidade de producción.

En resumo, atopamos un concello cunha importancia do rural e cunha poboación tendente ao envellecemento. Estes datos confirman que as variables transversais de análise para este estudio serán, por suposto a análise desde unha perspectiva de xénero e tendo en conta principalmente a dicotomía entre o espazo rural e urbano.

1.- MARCO TEÓRICO

Presente estudo é un primeiro paso para coñecer como se configura o uso do tempo no Concello de Lugo. Forma parte do traballo que está realizando o Concello para abordar a problemática do uso do tempo. Xorde ao abeiro da Orde do 14 de outubro de 2008 e é froito da colaboración entre o Concello de Lugo e Fundación Mujeres.

1.1.- PERPECTIVAS ASUMIDAS PARA O ESTUDO DO USO DO TEMPO

En primeiro lugar debemos destacar que partimos dunha perspectiva de xénero á hora de abordar este traballo, entendemos que as situacións de homes e mulleres de Lugo son diferentes e diferentes son as experiencias e os usos do tempo para uns e outras, ademais estas diversas realidades foron contrastadas a través do traballo de campo e están expostas ao longo deste traballo e nas conclusións finais do mesmo.

Unha das primeiras tarefas para poder levar a cabo o estudo foi a delimitación do tempo en tres bloques principais. Para poder abordar o uso do tempo necesitamos asumir a perspectiva de que o horario laboral é a forma pola cal gran parte das persoas organizan a súa vida, ademais a ausencia do mesmo determina outros usos do tempo e determina outras problemáticas que tamén debemos destacar neste estudo, para iso dividimos o tempo en:

Tempo de traballo remunerado¹, é o que se entende como actividade laboral.

Tempo de traballo doméstico non remunerado, no que se inclúen ademais das actividades diárias de casa, as relacionadas co coidado, abarcando o coidado de persoas maiores, menores de idade, familiares dependentes e/ou doentes.

Tempo de non traballo, trátase do tempo do que se dispón cando non se traballa no traballo doméstico nin no traballo remunerado. Tamén debemos sumar a este tempo de non traballo, á poboación que está en paro e a xubilada. Sen esquecernos das menores que son tamén actores que forman parte deste tempo de non traballo, aquí debemos facer unha distinción por idade que depende da inserción no sistema educativo, a partir dese momento o/a menor sae do ámbito familiar e os seus usos do tempo e os da súa unidade familiar vense transformados polos horarios da escola, que aínda que non entra dentro da definición de tempo de traballo remunerado, si se pode

¹ Numerosos estudos definen este tempo de traballo como tempo productivo, o que significa definir o traballo que maioritariamente desempeñan as mulleres, o realizado na casa ou/e no coidado das persoas maiores, menores, enfermas, como traballo no productivo, unha afirmación que non se sostén co enfoque de xénero desde o que se desenvolve este traballo.

entender como unha actividade diaria onde o estudo e as distintas actividades extraescolares ocupan gran parte do seu tempo.

1.2.- A ORGANIZACIÓN DO TEMPO NAS SOCIEDADES INDUSTRIAS

O tempo como problema xorde a partir das sociedades industriais e a chegada de novos sistemas de producción que comportan a reorganización dos tempos de traballo, uns tempos habitualmente ríxidos, que carecen da flexibilidade necesaria e que con frecuencia derivan en problemas de xestión do transcorrer da vida cotiá da poboación.

A esta rixidez nos sistemas produtivos súmase a rixidez da organización dos horarios das cidades e dos seus ritmos. A armonización dos horarios volveuse un elemento fundamental en todas as prácticas da vida diaria da cidadanía: as xestións administrativas tramítanse coincidindo co horario de traballo, as nenas e os nenos van ao colextio en horario de oficina, pero tamén se produce unha desincronización do que facer diario de moitas persoas, que este marcado por ritmos individuais que non conseguuen concordar cos ritmos colectivos, pais e nais que traballan en horarios que non coinciden cos escolares, estudiantes en época de exames con bibliotecas abertas só en horarios laborables, etc.

En definitiva, constituíuse unha forma de vida urbana, que se estrutura a partir da organización produtiva, onde os tempos baséanse nas esixencias da producción industrial e a standarización de horarios. Estes tempos laborais, desde primeira hora da mañá ata primeira hora da tarde ou media tarde, dependendo de se o horario é continuo ou partido, e que serían perfectamente os horarios dun/a obreiro/a, un/a operario/a ou un/a administrativo/a, que traballa ou reside en Lugo, condicionaron o resto dos tempos: banca, educación, transporte, correos, sanidade, pero tamén, e fóra de toda lóxica industrial ou económica, tamén arrastraron á administración pública en case todas as súas áreas e servizos. Cabe dicir que existen outros servizos que son complementarios, parcial ou totalmente, aos mencionados anteriormente, por exemplo os cines, os museos, a hostalería, ou o comercio.

O por qué desta estandardización do tempo baseada no modelo industrial ten que ver coas esixencias do mercado, explicación que atopamos ao longo do traballo de campo realizado. Observamos que algúns servizos son más rendibles dentro do horario de traballo da industria, e deixan de ser rendibles a certas horas do día ou días da semana polo seu escaso uso, é dicir, o criterio para estes horarios foi a rendibilidade económica.

Pero non só a rendibilidade explica este modelo tradicional de organización do tempo,

tamén existen razóns de tipo sociocultural que aparecen reflectidas na maioría de fontes consultadas sobre hábitos da poboación e en estatísticas laborais . A maior parte da cidadanía prefire concentrar nun período continuo os días de descanso, gran cantidade de traballadores/as prefieren traballar e descansar nos horarios estándar, moita xente prefire o verán como período vacacional, é dicir, cando faino a maioría. Todo isto, ademais doutras razóns políticas ou de organización do traballo, explicaría os horarios industriais da administración pública, por exemplo.

1.3.- TEMPO DE IGUALDADE: A CORRESPONSABILIDADE

Por outra parte, este modelo de organización do tempo, tradicionalmente estivo baseado nunha división sexual do traballo onde o home é o cabeza de familia, traballa fóra de casa, mentres que as mulleres se circunscriben ao ámbito privado e ao traballo doméstico e do coidado. Grazas á longa loita das mulleres por acadar a equidade social dispoñemos dunha lexislación estatal e autonómica en materia de xénero e de políticas públicas que desenvólvenas e hoxe en día as mulleres participan en igualdade de dereitos na esfera pública, no traballo remunerado, na política e en todos os ámbitos da vida social.

Ben é certo, que aínda que as mulleres participen formalmente en igualdade de dereitos, aínda hoxe se atopan nunha situación de desvantaxe que vén definida por diversas situacóns: a poboación con máis porcentaxe de paro é a poboación feminina, os soldos más baixos correspóndense coas profesións más feminizadas, as xuntas directivas das grandes empresas seguen sendo maioritariamente masculinas, as responsabilidades do coidado da familia e os traballos diarios de casa aínda seguen sendo assumidos case en exclusiva pola poboación feminina. Se evidencia polo tanto unha situación de desigualdade que se traslada tamén a un uso do tempo desigual para ambos sexos. As mulleres participan no traballo cunha dobre presenza, no ámbito público e no privado, mentres que os homes non asumiron plenamente o traballo que se exerce no ámbito privado. Gran parte dos esforzos das políticas públicas actuais en materia de xénero, teñen que ver coa corresponsabilidade no traballo doméstico, froito destas políticas será unha organización do tempo más igualitaria para toda a poboación. Polo tanto a corresponsabilidade debe ser un elemento fundamental dentro da planificación do tempo e debe formar parte das estratexias encamiñadas ao deseño de medidas que teñan que ver con esta planificación.

1.4.- O CONTEXTO DO CONCELLO DE LUGO

Ademais destas características que perfilan o escenario urbano actual, debemos de ter en conta o contexto do concello de Lugo, en onde observamos unha dualidade que delimita a súa paisaxe e esta dualidade non é outra que a de ter dous espazos claramente definidos: o espazo rural e a urbe, e esta é unha cuestión fundamental á hora de implementar novas políticas do tempo, pois ambos espazos necesitan recursos, estratexias e políticas do tempo comúns pero tamén específicas, xa que as súas necesidades tamén son diferentes. Exemplo disto son algunas das políticas do tempo que xa puxo en marcha o Concello e que teñen que ver coa dinamización do espazo rural, para iso se puxeron en marcha os Centros de Dinamización Rural, con diferentes servizos e recursos para a poboación rural, unha poboación que vén definida polo alto porcentaxe de persoas maiores, segmento da poboación ao que van dirixidas algunas das actuacións que se desenvolven nos centros de dinamización, e que observamos in situ a través do traballo de campo.

Tamén debemos ter en conta que o Concello de Lugo é cada vez máis un Concello de servizos, onde se entremezclan os intereses e as necesidades daquelas persoas que traballan e ao tempo son tamén consumidores/as. Estamos falando dun espazo urbano e rural que necesita ademais dunha certa regulación colectiva dos tempos para poder desprazarse, o transporte público, os horarios da Administración ou as comerciais xogan aquí un papel fundamental. En definitiva estamos falando dos tempos sociais ou tempos públicos que requieren de convenios e normas que sexan eficaces e que sexan consensuadas pola cidadanía mediante as súas organizacións representativas, e que deben de ser tidas en conta á hora de configurar a Mesa para a concertación do tempo do Concello de Lugo.

Como apuntamos anteriormente, un dos principais problemas é a armonización dos tempos na cidade, dos tempos sociais, e os seus posibles solucións pasan por atopar novas formas de organizar os tempos públicos (horarios, franxas de actividades, aperturas e peches, tempos laborais, as vacacións, días semanais que non se traballa, fins de semana) que engloban gran parte dos tempos persoais, propios, nos cales cada persoa organiza a súa vida. Así mesmo o Concello de Lugo implementou xa medidas que achegan solucións aos problemas que ten a poboación co tempo, exemplo disto son a elaboración de actuacións encamiñadas a facilitar a programación do tempo das familias mediante a oferta de servizos públicos para os/as fillos/as en horarios non lectivos (Programa Ociotecas, Programa Aulas abertas), ou as liñas de actuación que se están desenvolvendo a través das

novas tecnoloxías con medidas como o Programa Telecentro ou o Programa de Teleasistencia, ademais das conclusiones que se recollen no presente traballo e que consideramos que axudarán a establecer políticas que melloren a calidade de vida da cidadanía lucense.

2.- METODOLOXÍA

Para acadar os obxectivos do estudo se plantexou unha metodoloxía de investigación que, nunha primeira fase do estudo, abordou a descripción sociodemográfica do concello a través da **análise cuantitativa de fontes secundarias**.

A continuación, para acadar os obxectivos propostos se traballou cunha **metodoloxía netamente cualitativa**, baseada principalmente en **entrevistas individuais e grupais** a diferentes axentes claves da cidade de Lugo, pertencentes aos diferente ámbitos e sectores aos que se dirixe.

Con esta metodoloxía se pretendía, non só extraer a información necesaria para mostrarlle resultados ao Concello, senón tamén acadar obxectivos relacionados coa participación dos axentes e da cidadanía no Plan de Programación do Tempo.

2.1.- MESA DE CONCERTACIÓN DO PLAN DE PROGRAMACIÓN DO TEMPO DA CIDADE DE LUGO

Entre os obxectivos deste estudo había dous deles que tiñan más que ver co aporte de información sobre o Plan de Programación do Tempo da Cidade de Lugo que coa obtención da mesma. A metodoloxía cualitativa neste estudo tivo especial importancia non só para a obtención de información, sino para o propio intercambio da mesma, xa que o obxecto de estudo é unha temática novedosa, da que a cidadanía aínda non ten suficiente información como para ter unha posición clara. Así a laboura da equipa investigadora tivo unha dupla importancia, a extracción de información e posicionamentos ao respecto e a de aportar información tanto á cidadanía como aos axentes sociais que deberán ir completando a súa participación no Plan de Programación do tempo da cidade de Lugo. Este feedback de información é característico na investigación participativa ou a que pretende nos seus resultados a participación da poboación obxecto de estudo, polo tanto os dous obxectivo plantexados alcanzarose mediante o uso desta metodoloxía de trabalho, os obxetivos aos que nos referimos son:

- Busca dos axentes sociais que participarán da **mesa de concertación** do plan de programación do tempo da cidade de Lugo
- **Implicar ao tecido asociativo en xeral e ao feminino en particular** no desenvolvemento do plan.

Polo tanto neste punto damos por acadado o obxectivo de predispor a axentes sociais a participar da Mesa de concertación do plan de Programación do Tempo da Cidade

de Lugo, xa que intercambiamos información cos seguintes axentes sociais:

- Asociacións de mulleres, consumidoras/es, usuarias/os do territorio: Asociación de amas de casa y consumidores de Lugo
- Sindicatos más representativos do territorio: CCOO, UXT e CIG
- Asociacións empresariais representativas: Asociación de Empresarias de Lugo (AELU)
- Asociacións de profesionais: Federación Galega do Comercio
- Asociacións veciñais: Coeses

2.2.- ENTREVISTAS EN PROFUNDIDADE

Mediante o uso das entrevistas preténdese obter información para a triangulación de redes, tanto na súa dimensión referencial (qué se di sobre...), como estrutural (quén o di, a quen llo di, por qué din o que din). Esolleuse o formato de entrevista aberta xa que se basea en proporcionar estímulos para que vaian aparecendo tanto os temas que se contemplan nos obxectivos como outros temas que podan xurdir, xa que a faia de tempo nos impide aplicar cunha maior exhaustividade outras técnicas que nos darían un resultado mais pormenorizado e que sería conveniente aplicar nun futuro.

As **entrevistas** realizadas suman un total de 8 a diferentes axentes sociais que á súa vez son aqueles que se propoñen para formar parte da mesa de concertación tal e como se recolle na lei de igualdade no traballo das mulleres de Galicia, e que se especifican no obxectivo 1 do estudo. As estrevistas realizadas foron:

- Representante da Federación Galega do Comercio
- Representante da ANPA do colelio do Sagrado Corazón
- Secretario Xeral de CCOO de Lugo
- Secretaria de organización de UXT
- Técnica de emprego da CIG
- Presidenta da Asociación Rural de Coeses
- Presidenta da Asociación de Mulleres Empresarias de Lugo
- Presidenta da Asociación de amas de Casa e Consumidores Lucus

2.3.- GRUPOS DE DISCUSIÓN

O grupo de discusión é un dispositivo de investigación cuxa finalidade é a de obter textos cos que elaborar un discurso no que se expoñan os procesos que se conseguiron na elaboración das representacións colectivas, así como estruturas grupais que se articulan en torno a unha determinada problemática social, neste caso a carencia de tempos para determinados aspectos da vida da cidadanía que se agrava especialmente na das propias mulleres. Unha vez máis a carencia de tempo complicou a realización dunha serie de reunións grupais para a obtención de diferentes discursos, xa que a información obtida se completou coa recollida nas entrevistas en profundidade a outros axentes sociais. Por todo isto se escolle fazer estes dous grupos e poder contrastar os discursos cunha perspectiva de xénero.

Levaronse a cabo 2 **grupos de discusión** formados por 5 persoas cada un. Os perfiles dos grupos foron os seguintes:

 GRUPO 1:

Formado por 5 mulleres de Lugo en idade activa, con residencia en diferentes partes do concello, incluída a zona rural. Todas elas con diferentes perfís de persoas a cargo, tanto menores como maiores dependentes. Con respecto á situación laboral das participantes todas se consideraban insertadas no mercado laboral, unha delas estaba pasando por una etapa breve de desemprego e outra é estudiante e traballadora do sector agrario nunha explotación familiar.

 GRUPO 2:

Formado por 5 homes de Lugo en idade activa, con residencia en diferentes partes do concello, incluída a zona rural. Dous dos participantes teñen persoas a cargo, en concreto menores. Con respecto á situación laboral das participantes todas se consideraban insertadas no mercado laboral, un deles está en situación de desemprego.

Estes grupos constituiron un foro de debate desde o punto de vista da cidadanía do concello e ofreceron unha diversidade discursiva en torno á problemática da conciliación dos tempos na cidade.

Por último e para elaborar a **cartografía** dos horarios dos servizos públicos e privados que contemplan atención á cidadanía en formato de usuaria ou de cliente, ademais da

busca de información mediante o resto das técnicas de investigación utilizadas.

Esta información recolleuse mediante o uso de diferentes técnicas, desde observación participante, as entrevistas a informantes clave, así como o uso da ferramenta de sistematización da información requerida.

2.4.- OUTRAS TÉCNICAS UTILIZADAS

Toda a información recollida coas diferentes técnicas expostas se completou coa **observación directa**. Outro dos xeitos de extraer información acerca das demandas da cidadanía con respecto ao tema obxeto de estudo foi mediante a propia páxina do concello de Lugo que, entre outras, ten unha sección que para o estudo aportou información de interese, esta sección contempla un arquivo de todos os encontros dixitais que mantén o alcalde de Lugo mensualmente a través da web do concello coa cidadanía. A información extraída dese arquivo convenientemente estructurada aporta una visión ampla das demandas que existen no concello, xa que a xente participa sen ningún tipo de reparo facendo preguntas ou contando as súas inquedanzas ante diferentes temas relacionados coa xestión municipal, se ben é certo que pode introducirse un certo sesgo con esta innovadora práctica de participación, xa que a xente que forma parte destes encontros se presupón dunha franxa de idade concreta, familiarizada co uso das novas tecnoloxías e coa inquedanza de expresar a través dese medio as súas demandas. Esta información recollida dos encontros dixitais co alcalde durante os anos 2007 e 2008, estructurada por temas, inclúese como anexo deste estudo.

3.- DEMANDAS DA CIDADANÍA E ÁREAS DE ACTUACIÓN

Na análise do traballo de campo realizado xurdiron unha serie de áreas de actuación a abordar con respecto ao uso do tempo na cidade: tempos de traballo, de xestións, de desprazamentos, de coidados, de consumo, de lecer e de novas tecnoloxías. A través destas áreas analizaremos as necesidades e propostas cidadás incorporando por suposto a perspetiva de xénero e a dicotomía rural/urbano como eixos transversais de análise.

A pesar de que metodolóxiamente as entrevistas estaban dirixidas a recoller o discurso dos axentes sociais e o grupo, a parte de demandas da cidadanía, non se analizaron de manera exclusiva dese xeito, senón que ás veces, os discursos das persoas representantes das entidades vertían opinións tamén coma cidadás e cidadáns, tal e como queda reflexado na análise discursiva que mostramos a continuación.

3.1.- TEMPOS DE TRABALLO

En primeiro lugar debemos lembrar aquí a distinción que faciamos no marco teórico sobre o concepto de traballo. Aplicando unha perspectiva de xénero distinguímos entre traballo remunerado e traballo doméstico non remunerado.

No que fai ao traballo remunerado, constatamos tanto nas entrevistas en profundidade como nos grupos de discusión, que para as persoas ocupadas, o tempo do traballo remunerado, é o que aparece como o principal, o tempo central da xornada, e é o tempo polo cal se organizan o resto dos horarios das persoas ocupadas e tamén os horarios do resto da poboación.

Observamos que a apertura de diferentes servizos, coincide co horario de traballo da maioría da poboación ocupada. A opinión das persoas entrevistadas sobre os horarios dos seguintes servizos públicos: as distintas Administracións (estatal, autonómica, provincial e local) e tamén a banca, está en función da súa horas de traballo, é dicir, se o horario dos diferentes servizos non é compatible son o seu horario de traballo, a valoración que se fai dos horarios adoita ser negativa e principalmente ten que ver con que nos servizos non se fagan en varias quendas, ou a disposición dun horario máis flexible, en definitiva están en desacordo con que se presten somentes en horario matinal.

*"Los horarios de la Administración nunca están bien, porque para arreglar el papeleo tienes de 8 a 3, ¿no. Es que hoy es imposible todo el mundo trabaja, es decir si nosotras salimos de aquí a las 9 yo no puedo estar a las 8 allí, porque tengo que llevar la niña al colegio, tendría que hacer bilguerías , y si cierran a las 3 yo salgo a las 2 o 2.30 bueno yo o quien sea, pues tienes que hacer los medios, evidentemente no coinciden, y por las tardes no abren" (**Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses**)*

*"Os bancos deberían de abrir también pola tarde, eu por exemplo saio de currar as 3, e xa non podo ir ao banco, entón saio do traballo a tomar un café, pois aproveito para ir ao banco porque senón non podo ir" (**Muller con cargas familiares. Auxiliar de axuda a domicilio**)*

*"Es que hay mucha gente también, por ejemplo La Diputación, que trabajan sólo por las mañanas, pues me imagino que no pueden cumplir muy bien sus horarios de trabajo porque también tienen que salir a resolver sus problemas, que esa es otra, entonces tu llegas a lo mejor a un despacho y estás esperando porque tuvo que salir del trabajo para hacer sus cosas" (**Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses**)*

A sincronización dos horarios laborais co resto dos horarios ocasiona problemas que se ven paliados en moitos casos, grazas ás estratexias que utilizan fundamentalmente as mulleres para poder compatibilizar o seu horario de traballo remunerado cos horarios da unidade familiar. Aínda actualmente, existe unha diferenza de xénero

importante, as mulleres seguen sendo as que planifican e xestionan todo o que ten que ver co coidado das persoas e do fogar, é dicir, co traballo doméstico non remunerado.

“Yo muchas veces a las siete de la mañana hago la comida para comer a las dos y media, que te tienes que organizar, es que es así, si quieres trabajar y tener independencia, tiene que ser así, aunque te ayude el marido, mi marido tiene cincuenta y pico de años y ya no son de los de treinta de ahora ..., el mio es muy manitas y tal y en mi casa no entra ni un fontanero, ni un electricista, ahora a la hora de hacer la comida pues no, cada uno tiene su apartado” (Muller con cargas familiares. Asociación de amas de casa e consumidores Lucus)

“Teño un fillo de 13 anos, un marido que no colabora mucho, e o meu tempo libre e moi escaso, e cando o teño dedico-o ao meu fillo por suposto” (Muller con cargas familiares. Administrativa)

-Diálogo-

“Yo por ejemplo trabajo por turnos, trabajo dos tardes, yo por ejemplo cuando no puedo llevar a mi hijo a entrenar, que es lo que más me urge, pues otra mamá del fútbol, pues los lleva ella, es decir nos intercambiamos las mamás” (Muller con cargas familiares. Administrativa)

“Es que todo el mundo que trabajamos, eh tienes que tirar de las redes” (Muller con cargas familiares. Asociación de amas de casa e consumidores Lucus)

“si tienes que tirar de otras mujeres y de tu marido” (Muller con cargas familiares. Administrativa)

“bueno las mujeres siempre estamos más liadas que los hombres, aunque haya igualdad y cambio mucho, y sobre todo en estas edades, las más jóvenes a lo mejor colaboran más los hombres” (Muller con cargas familiares. Asociación de amas de casa e consumidores Lucus)

Como observamos nestas manifestacións, tamén se traza unha fronteira xeracional no que fai á asunción da responsabilidade do traballo non remunerado, deixando en mans das xeracións máis mozos este compromiso de corresponsabilidade e de ter esa dobre presenza no ámbito laboral público e no privado, que aínda hoxe é assumido, na maioría das ocasións polas mulleres.

Ademais das redes sociais, e grazas ás políticas públicas de conciliación, amparadas tanto pola lexislación autonómica como estatal, se puxeron a disposición do conxunto da poboación, a través tamén dos gobernos locais, distintos servizos e medidas destinadas a poder compatibilizar a vida laboral coa vida familiar e a vida persoal. Os recursos más mencionádos polas persoas entrevistadas son aqueles que teñen que ver principalmente co coidado de maiores e menores, onde valórarse principalmente o horario e a proximidade dos servizos.

“A Consellería de Educación ten a xornada de portas abertas, que é que os Centros educativos de Lugo abren as sete da mañán, o sea antes de entrar os pequenos, e como hai unha persoa que os atende, podes levalos as sete da mañán, o teñen porque eso depende da disponibilidade dos profesores”. (Muller con cargas familiares. Administrativa)

“Mi madre pues por la mañana está en casa, porque yo trabajo por las tardes, pero por la tarde ella va al Centro de Fingoi y va andando a las 4 de la tarde, va a jugar a las cartas, a tomar un café, y a las ocho la recoge mi marido cuando sale del trabajo” (Muller con cargas familiares. Asociación de amas de casa e consumidores Lucus)

“Mira eu estou vivindo agora mesmo con un anciano de 90 anos, o meu abuelo que non se pode levantar, está na cama e non se pode mover. Eu penso que hai servizos, agora a miña mai está cuidándolo, antes cando o cuidaba a miña tia tamén había servizos, a miña mai veñen a facer as curas, veñe o médico a casa, véñenlo a cambiar se queres” (Muller con cargas familiares de zona rural. Estudante e traballadora do sector agrario)

“Eu o horario depende un pouco de onde estea, de que traballo teña, e os tempos, entón pola mañán teño dous fillos pequenos, xemelgos, e unha filla con 23 anos, e estou separada. e non che queda mais remedio, tes que organizarte porque si non, e utilizo o servizo de Paquita que ten un horario de 9 da mañán a 9 da noite ininterrumpidamente, y le dan de comer, merienda, deberes y todo, es una asociación con un servicio subvencionado. é para situaciones moi determinadas, é só para familias monoparentais” (Muller con cargas familiares. Auxiliar de axuda a domicilio)

Podemos afirmar que áinda existindo diferentes medidas destinadas á conciliación, algunas de recente creación e outras que se levan aplicando desde fai tempo no Concello de Lugo, a opinión dalgunhas persoas entrevistadas é que, a demanda supera a oferta dalgunhas prestacións e servizos que teñen que ver con estas medidas.

“para que as mulleres poidan realizarse como traballadoras: falta servizo de garderías, falta una concienciación dos empresarios e da mesma administración pública sobre os cambios de turno, sobre as posibilidades de modificación da xornada laboral, reducción de xornadas... todo o que permite a ley... é o único que posibilitaría que todo o mundo pudiera acceder o mercado de traballo” (Home. Representante sindical CCOO)

“Para mi una carencia que hay en Lugo son la falta de residencias para mayores” (Muller con cargas familiares. Asociación de amas de casa e consumidores Lucus)

“as veces ves que hai certas medidas para poder conciliar e demais, e as mulleres ou non as coñecen ou tamén as veces non se visibilizan as medias, por exemplo as que hai no ámbito laboral para poder conciliar a vida laboral e familiar, supoño que hai un interés real en que non se visibilizan.” (Muller. Representante sindical CIG)

A las medidas adoptadas por las distintas Administraciones públicas destinadas a la conciliación, hay que sumar las iniciativas que se acuerdan en el ámbito privado y que posibilitan compatibilizar la jornada laboral remunerada.

“Debajo de mi casa hay una guardería y allí todos los funcionarios, y todas las que trabajan en el supermercado de la zona llevan a sus hijos a la guardería, y allí todas traen a los niños así que deben tener buenos horarios, y es privada” (Muller con cargas familiares. Asociación de amas de casa e consumidores Lucus)

“Eu creo que a flexibilidade horaria, para min é fundamental, eu en ese sentido no sindicato pudo considerarme bastante privilexiada, porque mais ou menos tes libertade, ti tes unha xornada semanal e tes que cumplila pero mais ou menos ti a adaptas as tuas necesidades, e para min e unha salvación, porque senón volveríame literalmente tola”. (Muller. Representante sindical CIG)

En ocasións a posibilidade de que existan horarios conciliadores nos servizos ten que ver en gran medida coa boa vontade das persoas que están a cargo do servizo más que cunha planificación formal do mesmo

“La Asociación gestiona el Centro de dinamización social, que tiene un horario de 9 de la mañana hasta las 7de la tarde , bueno vamos a ver , abrimos de 9 a 7 de lunes a viernes, pero es lo que te digo, si hay un curso el sábado se abre, si hay una excursión el domingo... Tenemos en cuenta a la gente y por ejemplo si tenemos que hacer una reunión, pues se hace, se hace un domingo después de misa o por la noche a partir de las 9 de la noche que es cuando la gente más o menos tiene su trabajo hecho, y el que quiere va y el que no quiere no va, pero no puede decir, no que yo a esa hora no puedo, que no sea excusa la hora”. (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

Falamos das diferencias de xénero á hora de describir os tempos de traballo, pero tamén existe outra diferenza fundamental ao analizar o tempo no Concello de Lugo, e é a do espazo rural e urbano. Unha das características principais do Concello é esta dicotomía espacial, que comporta ritmos de vida diferentes, traballos diferentes e tempos e horarios tamén diferentes. Existen ademais ópticas diferentes, incluso confrontadas en como se ve a vida no campo ou na cidade en función da zona de procedencia da poboación obxecto de estudo.

“la vida de la aldea se lleva mucho mejor que la de la ciudad, por lo menos es más tranquila, la vida de la ciudad es mucho peor, que yo tengo familiares, que si tienes hijos o gente mayor, siempre tienes gente que te los cuide, y aquí en cambio la niña la tienes que llevar a la guardería o al colegio, allí os la recogen los autobuses, es diferente , allí no tenéis horarios , bueno no se las vacas y eso , pero allí las leiras tanto podes ir as nove como as dez y aquí siempre tienes que estar puntual, a la hora en todos los sitios “(Muller con cargas familiares. Asociación de amas de casa e consumidores Lucus)

“Pero primeiro, o traballo da aldea é levantarte as 6 ou as 7 da mañán, e empezar a traballar coas vacas que é un traballo que cansa moito, e certo que un horario non tes, e non tes que decir bueno a tal hora tes que traballar” (Muller con cargas familiares de zona rural. Estudante e traballadora do sector agrario)

“el horario se puso en función de cómo se trabaja aquí en el rural , no tiene que ver con los tiempos de la ciudad, porque en la ciudad estas sujetos a un horario pues de 8 a 3 y de 5 a..., aquí no, aquí lo mismo vas a recoger a una hora, que vas a coger berzas a otra, o sea, el ordeño es quizás lo que más horario tiene” (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

A actividade, o traballo e os horarios no rural lucense se ven condicionádevos ademais pola época do ano na que nos atopemos e é outra característica que marca diferencias respecto ao horario na cidade.

“Por ejemplo esta época es malísima porque todo el mundo está de matanza, porque el que no está matando es porque está haciendo los chorizos, y el que no está haciendo los chicharrones, es igual que en septiembre, con la recogida de la patata, pues también, entonces en función de eso pues tienes que planificar, hay actividades que no las puedes poner en septiembre o en diciembre” (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

“Talleres de medioambiente y cosas muy interesantes, que nosotras las pusimos a partir de las 9 de la noche, ya han ordeñado o lo que sea y lo único que te que da es cenar, y si te interesa mucho vas a venir y nunca se nos dio un caso de que nos dijeran que no han podido venir por el horario, es que tenemos que hacerlo por necesidad, no hay otra manera” (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

Cabe sinalar que non todo son diferencias e non todo é distinto se nos referimos ao espazo rural ou ao urbano, ambos espazos comparten unha organización do tempo vertebrada polo traballo, que é o factor polo cal se rexen o resto de actividades da vida diaria. Ben é certo, que tamén se dá unha característica única nas mulleres do rural que teñen un traballo remunerado, a triple xornada de traballo, a triple presenza, é dicir, ao traballo asalariado e ao traballo doméstico temos que engadir o traballo no campo, unha triple xornada que repercuten no tempo diario de moitas mulleres lucenses.

“Se estás estudiando pos tes tempo libre na aldea e non sabes que facer con él, pero unha vez que tes fillos o tes que atender as cousas que tes xa na aldea, e tes que atender tamén o teu traballo, pois non queda moito tempo, e estás prácticamente metida todo o día entre as leiras ou traballando fora” (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

Finalizamos este apartado do tempo de traballo coas achegas e reflexións que realizaron para este estudo os representantes dos traballadores e a patronal. Ambos colectivos desempeñan un papel fundamental na organización do traballo remunerado.

Resulta rechamante que as persoas designadas por parte destas organizacións para facer estas entrevistas sexan na súa maioría mulleres. Este é un dato que non ten unha relevancia numérica, pero se cualitativa, e sérvenos para ver como se feminizan, desde os sindicatos e a patronal, as cuestiós da organización do tempo e a conciliación da vida laboral, familiar e persoal.

"Hay un problema a nivel de horario de los/as trabajadores/as que continuamente se quejan de cambios de turnos, sobre todo la gente con cargas familiares" (Muller. Representante sindical UXT)

"un tema a tener muy en cuenta a la hora de organizar los tiempos en la ciudad es la descentralización de la atención al público en la Administración. Considera necesario este cambio en la atención al público porque es una atención limitada por coincidir con los horarios de la gente que trabaja". (Muller. Representante empresariado AELU)

"Eu penso que tanto mais xete participe na planificación do tempo, mellor, seguramente chamen as organizacion representativas da cidadanía, que darán o punto de vista da súa organización pero non teñen en conta as demandas por exemplo das mulleres traballadoras, e das persoas as que realmente sufren esos problemas" (Muller. Representante sindical CIG)

No transcurso destas entrevistas tamén se reflexionou sobre os propios horarios de atención ao público que ofrecen ambos colectivos, deteniéndose a valorar quen a demanda, que se demanda e en que horario se demanda esta atención.

"O horario da CIG non é homogéneo tamén depede do servicio, por exemplo os orientadores laborais teñen flexibilidade, despois está os/as compañeiros/as que traballan de cara ao público onde teñen menos flexibilidade polo horario que claro teñen que cumplir. O horario de atención ao público creo que é de 9.30 a 1.30 e de 5 a 8 mais ou menos. Eu creo que maioritariamente son homes e veñen mais pola mañá para solicitar sobre todo asesoría a nivel xurídico ou a mellor para realizar calquera demanda, supón en parte que se deba que o número de afiliadas e menor, pero eu penso que as mulleres tardan mais en ir pola vía xurídica , xa van cando están afogadísimas, e decir un home non pasaría nin pola mitade das historias que pasan" (Muller. Representante sindical CIG)

"El horario del sindicato es de 10 a 2 y 5 a 8. Algunos servicios se adaptan a las demandas de los afiliados. El público usuario mayoritario está en función de los horarios: a UGT vienen más mujeres que hombres en general, pero los hombres van más a nivel grupo, individualmente menos. Se unen en sus problemas laborales. Hay sectores en los que es más fácil agruparse, por la tarde vienen más hombres a los servicios jurídicos y se concierta cita y la mayor demanda en general es por la tarde". "Hubo una reforma de los horarios, se hizo por los afiliados, no porque los trabajadores del sindicato lo demandaran. Hay contratados, liberados... los viernes se turnan. Estaríamos abiertos a llevar a cabo cambios dentro de la organización. El tema de los trabajadores no es un tema de la organización sindical es un tema de la ejecutiva, en ese sentido

funcionan como empresa” (Muller. Representante sindical UXT)

“A xornada laboral en CCOO é de 35 horas os traballadores, o horario de atención o público é de 9.00 a 14.00 e de 16.30 a 20.00. O horario con maior demanda é pola mañán, ainda que continuo, si abriésemos las 24 horas seguro que habría gente. Pola tarde están os asesores, acoden más homes que mulleres, pero comezan a acudir e a afiliarse más mulleres, o problema do acoso laboral transformase nunha agonía é estamos levando moitos casos, na hostelería é moi grave. En mulleres de mediana idade que quere ter fillos ou ten fillos dase casos de absentismo laboral, por que teñen que levar os nenos o médico...etc roles que non asumen os homes, e esto dá algúun despido.” “En canto a medidas de conciliación, nos non temos moitos problemas con este tema, por que os traballadores e traballadoras asumen as xornadas que reducen os seus compañeiros sen moitos problemas” (Home. Representante sindical CCOO)

“Nosotras damos servicio de asesoría, información, formación, etc, a empresarias del Concello de Lugo. El horario es de 9 a 3 y 4 a 8 , y se establecen turnos de 9 a 2 y de 4 a 8, las trabajadoras alternan las tardes. El horario lo pusieron las trabajadoras para atender a sus hijos. Personalmente estoy en contra de los turnos porque creo que se debe de atender al público la misma persona, y si una usuaria viene por la mañana y vuelve por la tarde quiere que le atienda la misma persona. La mayor demanda es por las mañanas, a primera hora viene la mayor parte de las mujeres” (Muller. Representante empresariado AELU)

3.2.- TEMPOS DE XESTIÓNS

Os tempos de Xestións refírense ao tempo que utilizamos para realizar os trámites burocráticos da administración Local, provincial, autonómica e estatal, adoitan ser trámites como: inscribirse no padrón, solicitar unha axuda do Concello, rexistrar unha documentación, demandar un servizo ou apuntarse ao paro. Conxuntamente tamén levamos a cabo outros trámites que non se corresponden coa Administración, e que forman parte dos tempos de xestións no sector privado, por exemplo, dar de alta o van, ou realizar calquera xestión relacionada cos bancos e Caixas de Aforros, como cobrar a pensión, ou pagar un recibo.

Uns e outros tempos de Xestións comparten unha característica fundamental, o horario de atención ao cidadán/a, un horario exclusivamente matinal, que coincide, como adiantamos no apartado de Tempos de Traballo, con gran parte da xornada laboral da maioría da poboación en idade de traballar.

Este horario matinal, áinda que supón problemas puntuais, espaciados no tempo, porque non todos os días a xente ten a necesidade de realizar estas xestións, se son sen embargo, unha fonte de conflito, debido principalmente a que estas actividades son vistas pola poboación como unha perda de tempo, que rompe dalguna maneira a cotidianidad das nosas axendas e que nos obriga a interromper en moitos casos a xornada laboral e a pensar en como podemos compatibilizar o noso traballo para poder levalas a cabo, todo isto inflúe na valoración negativa que fan sobre os Tempos de Xestións.

“Es que llevamos adaptándonos los ciudadanos a los servicios de la Administración, cuando debería ser al revés, la Administración adaptada al ciudadano. Y creo que en otros países no pasa lo que pasa aquí, porque no por estar más horas en el puesto de trabajo rinde más, y si no llega un turno, pues dos, hay gente que trabaja por la mañana y hay gente que trabaja por la tarde, lo que hacemos nosotras aquí, unos trabajan por la mañana y otras trabajan por la tarde, igual que debería hacer la Administración, un turno de mañana y un turno de tarde” (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

“A mi los servicios de las administraciones no me parecen bien por que tienen un horario de mañana, que yo sepa, e entón claro para min agora que neste momento xa non teño turno de mañá, pero ata o de agora tiven turno fixo de mañá, complicábanse moito as cousas; por exemplo: para facer a compra pois te arreglas, vives o día vas...e bueno arreglar, arreglas. Y la banca muy mal, una panda de cantamañanas, teñen peores horarios, peores que a Administración, e xa non falemos de pagar recibos, porque se pasan 5 minutos nada” (Muller. Representante ANPA)

“Uno de los problemas con el tiempo que yo veo es la lentitud, la

burocracia y sus horarios, además de las pocas ganas de trabajar que tienen algunas personas, porque, lo que te comentaba, ando siempre con trámites para la asociación, para todo y tienes unos días para entregártelos y sólo por la mañana, y por qué no hacen turnos por la tarde me pregunto yo” (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

“Los bancos son empresas pero yo creo que aún siendo empresa privada, les tenían que obligar un poco como a las farmacias, o sea, turnos o guardias , ahora ya no hay problema con las farmacias, porque la que quiera puede abrir las 24 horas, es que tiene que haber bancos abiertos por la tarde, háganlo como quieran, por sorteo o como sea , porque luego te ponen la disculpa porque con eso de la banca electrónica, pero no todo el mundo tiene acceso a la banca electrónica” (Muller sen cargas familiares. Traballadora do sector sanitario)

“En los servicios públicos de la administración autonómica, lo que sí que noto es que es complicado la relación con los administrados, en el sentido de que tienen un horario muy centrado en la mañana, la gente que viene de otras partes, ayuntamientos de la provincia de Lugo, que tiene que venir aquí a tramitar administrativamente sus asuntos, tiene dificultades para aparcar el coche, incluso para llegar a la hora, porque ante un horario reducido, no hay servicio por las tardes en general en todos los servicios público, y es lo que yo puedo percibir ” (Home con cargas familiares. Funcionario)

As excepcións a este horario matinal dalgúns dos servizos públicos e privádevos son valoradas positivamente, e cobran relevancia nos discursos dos/as entrevistados/as cando aluden a medidas que permitan a conciliación da vida laboral, persoal familiar. O horario de peche pola tarde do Rexistro da Administración autonómica ou a apertura das Caixas de Aforro os xoves pola tarde, son dous exemplos dos poucos servizos que se amplían no horario vespertino para realizar este tipo de xestións.

“Evidentemente sería más cómodo que tiveran horario de mañana e de tarde, por que eu tiven que renovar o carné de identidade leveíme una alegría cando me enteré que abrían pola tarde” (Muller. Representante ANPA)

“O que non nos podemos permitir e que os traballadores teñan que pedir horas para arranxar algún papel, o Rexistro central que se abre polas tardes e fundamental” (Home. Representante sindical CCOO)

“Se dió un gran paso muy importante en la sanidad, antes era prácticamente imposible que te concedieran un médico de cabecera para la tarde, yo lo tengo, ahora sí, y hasta las 7 de la tarde, tienes el médico, escoges el turno pero antes era imposible, oye pues lo mismo que en la sanidad se hizo eso, se podría hacer en otros servicios públicos” (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

Unha destas excepcións a atopamos na administración máis próxima ao cidadán, a local, un exemplo diso é a flexibilización horaria nalgún dos seus servizos, e o diálogo cos seus administrados/as e que están directamente relacionados coa realidade urbano rural que delimita a contorna do Concello de Lugo.

“A la hora de planificar tienen que pensar también en el rural, y de hecho yo tengo que decir que se nos está preguntando, si la verdad es que pasamos de hala, la reunión es a las 8 de la tarde porque sí, a preguntarnos y deciros, oye qué hora es buena para reunirnos, la verdad es que tenemos una relación con el Concello muy buena, de hecho nos llaman para preguntarnos” (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

As solucións de futuro para reaxustar estes tempos de xestións xa están sendo aplicadas, polo menos nunha primeira fase, por todas as administracións públicas, e por parte de sector privado e ten que ver por unha parte coas descentralización destes servizos, onde un papel transcendental teno as novas tecnoloxías e os servizos de Teleatención, que analizaremos máis detalladamente noutro apartado, e, por outra parte, tamén son moi importantes os pactos, negociacións e incentivos que as diferentes administracións poden adoptar cos seus traballadores para ampliar o horario dos seus servizos e trasladalos tamén ao horario vespertino.

“Es lo que pasa con las Administraciones, tu tienes el Registro Civil, que abre también por la tarde, pero claro, eso a la gente no le soluciona nada, porque la gente no sólo necesita registrar un papel, necesita consultar algo normalmente, y para eso se necesita abrir por las tardes, que se puede hacer también, seguro que si le das un plus a funcionarios de apertura por la tarde, o no se qué, vamos, la mayoría están encantados, en la Administración del Estado se ha hecho y hay colas para acogerse a este horario de tarde, es perfectamente realizable y pienso que sería una buena medida” (Home con cargas familiares. Abogado)

“yo pienso que hay servicios que no es necesario que se persone el paisano con el papel” (Home con cargas familiares. Empresario)

“Para determinados trámites administrativos, yo los he sufrido en la Xunta de Galicia, si llevas un papel, o sea, un señor firma una solicitud, bueno pues se está exigiendo que el señor que firma la solicitud se persone y presente la solicitud, esto es manifiestamente ilegal, porque no es necesaria su personación, el funcionario debería comprobar a través del sistema informático y cotejar la firma, y no es necesario ningún tipo de poder, y se le está pidiendo o bien que traigas un poder o que venga el paisano, es decir, vamos hacia la administración electrónica y estamos exigiendo la presencia del señor, o sea es un empecinamiento administrativo que roza el absurdo” (Home con cargas familiares. Abogado)

Algúns primeiros pasos para unha mellor xestión dos tempos ten que ver coa disposición das administracións a trasladar os seus horarios. Parécenos interesante destacar neste estudo, a modificación horaria dos os Rexistros Civís en Galicia, unha medida de recente implantación que se deriva da Resolución do 7 de marzo de 2008, dá Dirección Xeral de Xustiza, onde se regula o horario especial e as condicións de traballo nas oficinas de Rexistro Civil de Lugo e dos principais concellos galegos.

A resolución está destinada a funcionariados que estean interesados en formar parte das quendas de apertura en horario especial das oficinas dos Rexistros Civís. O obxectivo desta regulación é conseguir que, a través desta inclusión voluntaria e incentivada, os Rexistros Civís pódan abrir en horario ininterrompido das 9.00 ás 18.00 horas, de luns a venres, e os sábados pola mañán, de 10.00 a 13.00 horas, facilitando así os trámites dos/as usuarios/as. Neste horario especial regúlanse tamén ou tipo de servizo que se ofrece á ciudadanía, e que son a recollida de solicitudes ou documentación, entrega de documentación preparada e información e atención á ciudadanía.

Este e outras medidas repercuten directamente na calidade do servizo á ciudadanía, e tamén na súa calidade de vida, axudando á poboación a xestionar a conciliación da súa vida labora, familiar e persoal tamén a través destes tempos que usamos para realizar as nosas xestións.

3.3.- TEMPOS DE DESPRAZAMENTOS

O tempo que tardamos en desprazarnos para realizar as diferentes actividades que desempeñamos diariamente, é un elemento fundamental de estudo nas políticas urbanas actuais e está en gran medida relacionado coa planificación das infraestruturas das cidades, cos diferentes medios de transporte público e privado, coas vías de comunicación ou co emprazamento dos diferentes servizos públicos. Actualmente, unha parte importante do noso tempo dedicámolo a desprazarnos, analizar no Concello de Lugo as diversas experiencias que ten a cidadanía en torno a esta problemática, é o obxectivo deste apartado.

Partimos dunha primeira premisa en torno ao núcleo urbano do Concello de Lugo, e é o seu tamaño reducido, grazas a él, o custo do tempo por desprazamento é máis pequeno que en urbes con maior tamaño, onde os atascos ou a masificación do transporte público forman parte da paisaxe habitual, producíndose unha sensación real de perdida de tempo, incluso de tensión. No caso que nos ocupa, Lugo, vivir na cidade pode representar incluso todo o contrario, unha mellora na calidade de vida.

“Lugo tiene muchas cosas positivas, la calidad de vida, el tiempo en Lugo es distinto y una hora es una hora y media, una hora en cualquier ciudad es una hora y media aquí, yo te digo, hace diez años que vivo en Lugo, no soy de Lugo, y yo noto que en calidad de vida, de relajada, de...si prefiero Lugo” (Muller sen cargas familiares. Traballadora do sector sanitario)

“Mira también te voy a decir otra cosa, eso es otra ventaja que tenemos, también la vida familiar es mucho mejor, y en Londres, por ejemplo como come la gente, pues en los parques sentada en el suelo en el verano, se van a por el cartoncito de la comida y de la bebida y comen allí, pero es que claro nosotros cuando venimos a comer pues vemos al marido, al niño y al otro, y eso es muy importante y eso es de tener una ciudad pequeña también” (Muller con cargas familiares. Asociación de amas de casa e consumidores Lucus)

“a mi Lugo gústame e é unha cidade, e é unha cidade que me gusta porque podo ir a todas partes a pé, vivo tranquilamente, teño dificultades as veces para conciliar a miña vida pero tampouco me asfixio tanto” (Muller con cargas familiares. Administrativa)

Este horizonte case idílico que acabamos de transcribir se dilúe cando nos referimos ao transporte público e en concreto ao autobús urbano, debemos sinalar ademais que este é un tema en onde non se aprecian diferencias de xénero, e tanto homes como mulleres destacan as carencias do transporte público.

“hay un problema grande co tema do transporte, Lugo a pesar de ser una cidade moi pequeniña, o que ten é una saturación de coches individuais, non existe un transporte público que funcione ben, non

existe un transporte que vaia aos polígonos industriais con certo marxe” (Home. Representante sindical CCOO)

“eu teño que utilizar o autobús para todo, eu teño que vir aquí, teño que ir alá, e está fatal, eu por exemplo tiven unha oferta de traballo que era as 7 da mañán pero como non teño transporte ata as 7.30, non puiden cóllelo” (Muller con cargas familiares. Auxiliar de axuda a domicilio)

“Las distancias son muy cortas, por lo que el transporte público para ser competitivo tendría que ser muy frecuente y bastante ágil, que no lo es” (Home con cargas familiares. Funcionario)

Os horarios, a frecuencia e a cobertura do transporte público son factores que determinan a valoración da poboación lucense que participou no presente estudo, pero tamén aluden a outros factores que axudan a explicar o seu malestar con este tema, entre eles a desincronización dos horarios e a carencia de información aos/as usuarios/as do transporte público urbano.

“é desastroso porque os tempos de parada no se corresponden, cambian os autobuses de línea e non te avisan, non teñen en conta os desprazamentos das mulleres” (Muller. Representante sindical CIG)

“Lugo gracias a su tamaño tiene una ventaja en ese sentido. El problema está en la concentración de coches a determinadas horas cuando en realidad no es necesario el uso de tanto coche. Esto impide que el transporte público pueda ser competitivo” (Home con cargas familiares. Funcionario)

A idiosincrasia e a cultura propia da cidade de Lugo configuran dalgunha forma o tráfico da cidade. E está directamente relacionado pola súa vez coa gran cantidade de coches particulares e o uso que se fai dos mesmos.

“Se debería limitar el uso del transporte privado, yo pienso que el mejor instrumento es la educación, antes también era normal aparcar encima de las aceras o de los jardines de la ciudad, hay que cambiar mentalidades” (Home con cargas familiares. Abogado)

“No se usan medios alternativos de transporte, la gente aquí está acostumbrada a moverse en coche para desplazamientos muy pequeños” (Home con cargas familiares. Funcionario)

“Moitas veces vexo como os homes collen o coche para ir ao bar que queda a tres pasos da casa, non saben sair sen coche” (Muller. Representante sindical CIG)

Ademais, atopámonos con varios hándicaps importante se analizamos o tema do transporte desde a perspectiva do eixo rural.

“En la zona rural hay muchas dificultades con respecto a las comunicaciones, el transporte público en mi parroquia, cerca de Ceao lo tenemos, pero en otras parroquias próximas no. Yo pienso que la dispersión de la zona rural impide la organización del transporte y todo

el mundo necesita coche para desplazarse, y más si trabaja fuera”
(Home sen cargas familiares da zona rural. Estudante)

“la gente que vive en la ciudad pues bueno, pero aquí que para la secundaria no hay transporte público, hasta Bachillerato hay transporte, primero y segundo de Bach. no, la ESO sí, tu pides beca y si te la conceden pues te dan ayuda al transporte pero tienes que vivir a más de 10 kilómetros del Centro y nosotros estamos en la frontera, y como la ESO es obligatoria y la otra no pues ahí está la diferencia y allá tu”
(Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

“Tamén é certo que o transporte por alí, o transporte público si pasa, pero pasa os días de mercado nada mais, por o mercado na plaza de Abastos, pero hai señores moi maiores e señoras moi maiores, que hoxe en día as aldeas están pobladas de persoas moi maiores, que non teñen coche e non teñen xente que esté pendentes de eles para levalos” **(Muller con cargas familiares de zona rural. Estudante e traballadora do sector agrario)**

O aparcamento tamén parece ser un factor no que a demanda supera a oferta, a pesar do incremento de prazas que se produciu coa construcción de diversos aparcadoiros no núcleo histórico da cidade e as súas periferia, que é onde maior densidade de tráfico existe, segue sendo un conflito á hora de desprazarse en coche pola cidade e un factor a ter en conta á hora de acceder aos diferentes servizos públicos e que afecta tamén á calidade dos mesmos.

“Yo tengo muchos compañeros que trabajan en el Edificio de Servicios Multiples de la Xunta y todos los días se encuentran con el problema del aparcamiento, tanto ellos como los usuarios” **(Home con cargas familiares. Funcionario)**

“Despois está o tema de que vas a calquera colextio e alí vas a ter un tapón, que ademáis curiosamente son todas nais que utilizan o coche propio para achegar aos cativos ao cole. No conservatorio e desastroso, e decir hai sobre vía, e fixeron mal porque fixeron o aparcamento ao revés, en vez de poñelo a entrada, porque date conta que son tres os edificios, conservatorio de música, de danza e escola de idiomas” **(Muller. Representante sindical CIG)**

“Yo vivo en la Piringalla, tengo una empresa de animación y voy andando al trabajo, también en general suelo hacer mis desplazamientos a pie porque me llevan 10 o 15 minutos, y si lo hago en coche me lleva el mismo tiempo más otro tanto si aparcas” **(Home con cargas familiares. Empresario)**

Resumindo este apartado sobre os desprazamentos na cidade, podemos afirmar que polas súas características xeográficas e a súa configuración urbana, Lugo é hoxe unha cidade en onde non se perde moito tempo nos desprazamentos, no ámbito urbano as distancias son curtas e a principal fonte de conflitos vén xerada polo tema do tráfico da cidade e os problemas que sinalaron os/as entrevistados/as e que se derivan do

mesmo, falta de prazas de aparcamento ou retencións, tamén e áinda que non se mencione debemos de ter en conta o factor medioambiental como outro punto importante a destacar nas programación das estratexias relacionadas co transporte.

A última parte de Tempos de desplazamento reservámola para as respostas que indican posibles solucións e medidas a tomar en consideración sobre este tema e que achegan diferentes puntos de vista á hora de abordalo.

“Eu creo que terían que preguntar a xente, e empezar a establecer cambios nas líneas, nos horarios, etc, para que a ciudadanía e en concreto as mulleres tivéramos mais dodoado o acceso a ese recurso. Eu recordó que fai un montón de anos que se fixo unha enquisa, e moitas veces xa non e preguntar, se non preguntar as persoas interesadas, non a políticos ou a técnicos que non utilizan o transporte, hai que facelo a pé de rúa” (Muller. Representante sindical CIG)

“En la web del Concello me acuerdo de ver un servicio sobre alquiler o intercambio de plazas de garaje, me pareció una idea estupenda pero no se si ha tenido continuidad” (Home con cargas familiares. Funcionario)

“El Ayuntamiento había creado un servicio de bicicletas. ¿Murió ya?, pasé ahora por delante de un puesto que hay en Cipsa, el puesto lo había, pero bicicletas ninguna. Hay carril bici en alguna zona, pero son escasos y no están comunicados. Yo creo que es un recurso útil si se ponen los medios” (Home con cargas familiares. Abogado)

“O transporte a nivel de comarca é horrible, e o tema este de compartir coche aquí e impensable, eu o mirei por internet e aquí ves algún anuncio de xente que vai a Santiago e de Santiago a Lugo e nada más, a mi parécmeme unha medida fundamental o tema de compartir o coche” (Muller. Representante sindical CIG)

3.4.- TEMPOS DE COIDADOS

Os tempos do coidado historicamente estiveron intimamente ligados ao núcleo humano que asume a organización dos tempos na súa vertente de vida cotiá: A familia tradicional. É en esta onde, por unha parte, nos atopabamos ao home e os seus tempos básicos, que son os da producción industrial ou ben os seus equivalentes, e por outra parte a muller, que era, e é aínda hoxe, a que asume o traballo doméstico e o coidado das persoas ao seu cargo (fillos/as, avós/as, etc.) ademais de realizar gran parte das xestións externas que en termos de servizos necesita a familia. Poderiamos dizer que este é o perfil clásico patriarcal de organización familiar que se está modificando actualmente.

Coa masiva entrada da muller ao traballo remunerado, a muller reduciu o seu tempo de non traballo, debido a que realiza aínda este dobre traballo fóra e dentro de casa. A desincronización da vida das mulleres con cargas familiares e traballo remunerado é evidente e son polo tanto as mulleres as primeiras en demandar que se atalle esta situación. Pero é indubidable que a solución non pasa por achegar medidas exclusivas para a poboación feminina, o obxectivo de todas as medidas públicas de crecente creación relacionadas coa conciliación da vida laboral, persoal e familiar, están destinadas á poboación na súa totalidade, os tempos do coidado, como o resto dos tempos deben ser tempos de equidade e é a poboación no seu conxunto a que pode xerar esta transformación social para chegar a un pleno exercicio da cidadanía

“Falando do tema muller e o tema Concello, non é un tema mujer, eu creo que é un tema dos traballadores, o que é o mercado laboral home/muller ten una carencia enorme, nos atopamos cun índice de envellecemento do que son as parellas, é dicir: a demografía en Lugo está baixando moiísimo e é moi envellecida, una das disculpas, non é una disculpa económica, é una disculpa de crecimiento, moi xustificada e moi lóxica, as mulleres non queren ter fillos a una idade moi nova por que non teñen un desenrolo persoal e laboral, e con fillos non é viable, a única maneira de que haxa un desenrolo mínimo, é que houbera unas medidas de conciliación reais, non é que a muller poda traballar e logo faga os traballos na casa, senón que exista algén que faga eses traballos para que as mulleres poidan realizarse como traballadoras” (Home. Representante sindical CCOO)

A Lei ORGÁNICA 3/2007, de 22 de marzo, para a igualdade efectiva de mulleres e homes e a Lei 39/2006, de 14 de decembro, de Promoción da Autonomía Persoal e Atención ás persoas en situación de dependencia ambas de carácter estatal, e a Lei 2/2007, do 28 de marzo, do traballo en igualdade das mulleres de Galicia, de carácter autonómico e as medidas derivadas destas leis, así como as impulsadas desde outras entidades públicas e privadas, teñen unha forte relación cos tempos dos coidados e

con que ambos sexos teñan unha corresponsabilidade real e efectiva nos mesmos.

Podemos dicir que os tempos dos coidados seguen sendo tempos de mulleres, ben é certo, que agora se comparten estes tempos, áinda non cos homes, pero se cos servizos públicos dispostos para tal efecto por parte das diferentes administracións, onde a administración local e os servizos que coordina e implanta, xogan un papel fundamental á hora de paliar esta falta de tempo, de recursos e de corresponsabilidade.

Para empezar e despois de analizar o contexto sociodemográfico do Concello observamos que o tempo dos coidados no Concello de Lugo vén configurado polo elevado porcentaxe de persoas maiores que habítano. Este colectivo xunto coa poboación infantil son os elementos principais que aglutinan estes tempos, ademais nesta análise debemos incluír tamén ás persoas dependentes, que non sempre forman parte destes dous colectivos.

“...yo hablo como mujer y como madre, no?, y como empresaria, entonces a mi me parece que con quien más problemas tenemos es con los hijos, porque a nivel compras siempre tienes abiertos supermercados abiertos a mediodía, o los tienes abiertos a la noche, quiero decir, ahí hay una oferta de servicio admisible, no?, entonces donde yo creo que tenemos más problema es en el tema de los hijos y de las personas mayores también, pero eso ya, son temas muy de la familia, no sé hasta qué punto se puede extrapolar al Concello, ahí el tema de las personas dependientes, para poder ayudar a las familias que tienen personas dependientes, a mí me parece que están muy bien los centros de día y, que yo sepa, los centros de día pertenecen a la Xunta, no al concello...lo que hay en Lugo no llega, la gente se queja mucho, las ayudas que había prometido no se conceden o que tardan mucho en recibirlas...” (Muller. Representante empresariado AELU)

Moitos dos discursos analizados aluden aos servizos públicos para as persoas maiores e a como afrontar estes coidados

“Yo no sé si sé explicarme pero hay que facilitar que el núcleo familiar atienda a sus dependientes, facilitar a la familia, ayudar a la familia, porque cuando la familia ya está hasta aquí, aún encima de sentirse culpables, lo recluye en un centro, sintiéndose culpables, que no son culpables” (Muller sen cargas familiares. Traballadora do sector sanitario)

“Hai xente maior que prefire meterse nunha residencia, eu podo falar pola miña experiencia, que co a xente que se quede quedar ñezona casa, pero tamén coñeo xente que no último ano, como cinco persoas, de donde vivo eu, que decidiron meterse nunha residencia ,porque non teñen familia, ou teñen fillos pero os fillos non se ocupan deles .Oye que unha residencia non é unha cárcere” (Muller con cargas familiares de zona rural. Estudante e traballadora do sector agrario)

“Se debe tener en cuenta la planificación de los centros de día, para que

se adapten a las necesidades de la familia de las personas dependientes. No llegan los centros de día y la gente se queja mucho de la concesión de ayudas” (Muller. Representante empresariado AELU)

Ademais das residencias e centros de día, que son dous dos recursos máis demandados para as persoas maiores no Concello de Lugo, a poboación entrevistada comenta outras medidas que nos axudan ou axudarían a xestionar as problemáticas específicas deste colectivo e que alivian en parte este tempo de coidádos no seo do fogar.

“O Concello ofreceu cursos con a colaboración da Xunta para saber como traballar con xente con Alzheimer, eu seño porque miña nai tomou o curso de xerontoloxía, e son non sei cantas horas, e decianche como tes que falar con eles, como podes fazer para..., é unha idea xenial, teñendo en conta que hai moita xente nesta cidade que ten esta enfermedad, e pareceume moi ben, porque así non só formas aos profesionais, da xente que ten que estar ahí, se non tamén a xente que ten que convivir con estas historias” (Muller con cargas familiares de zona rural. Estudante e traballadora do sector agrario)

“La ley de Dependencia, desde mi punto de vista, habría que pensar si la persona que va a solicitar ese dinero, esa ayuda de la Administración, en realidad sabe hacer su trabajo, porque si hay que pagarle a esa persona que está al cuidado de su padre o de su madre o de su tío, o de su hermano, o de su hijo, pero para que esa persona pudiera hacerse cargo de realizar ese servicio, tendrían que saber cómo hacerlo, creo que está bien la Ley de Dependencia porque a veces pues se soluciona con un centro de día u otro servicio pero la gente sólo piensa en el dinero, además es que te puedes acabar quemando, porque si tu cuidas a una persona que está mal de la cabecita, y te vas metiendo en su mundo acabas..., yo pienso que tendría eso, que haber ayudas para descansar de ese cuidado, y eso, que para conseguir ese dinero deberían de pedir formación, que sepan hacerlo y que la persona esté debidamente atendida, cualificarla” (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

“A veces es más necesario, no tanto de guardería, es decir, tengo allí metido al niño de 9 a 5, como servicios de descarga para determinadas horas, no sé muy bien como se podría hacer pero ese tipo de servicios complementarios, porque la final aquí la guardería son los abuelos, en Lugo sobre todo niños hay pocos pero abuelos hay muchos, hay mucha oferta pública de guardería en este sentido, y también es triste porque los abuelos deberían estar para otras cosas” (Home con cargas familiares. Abogado)

Outra parte do tempo que investimos nos coidados é co coidado das menores que temos ao noso cargo, as principais demandas que se observan nos discursos da poboación para este colectivo son que se incrementen os servizos e infraestruturas e os horarios para os/as más pequenos/as, as menores que áinda non acadaron a idade escolar, e que para as familias supón unha dificultade á hora de compatibilizar os seus horarios laborais.

“El tema guardería es básico, y no porque yo la use, pero creo que la gente trabaja, hoy en día trabaja la pareja y creo que y debería de

*haber más oferta pública por supuesto, hay que invertir ahí porque es un beneficio directo para que la gente pueda entrar en la actividad económica, hay gente que se plantea el hecho de dejar de trabajar para cuidar de los hijos y esto no tiene sentido” (**Home con cargas familiares. Funcionario**)*

*“despois tamén está o dos horarios, que hai que mirar a que hora empeza a traballar unha persoa normal y a que hora empezan os servizos para as persoas maiores, os nenos, todos esos servizos, creo que hai que miralos, facer estudos e ter un pouco de coordinación” (**Muller. Representante sindical CIG**)*

*“yo pienso que no hay suficientes guarderías públicas, y al final acaba cuidándolo tu madre o tu suegra, otra de las cosas que detecto por el perfil en el que trabajo, tengo una empresa de animación, es que la gente está necesitando programas de descarga familiar,m pode decirlo de alguna manera, búsqueda de actividades donde tus hijos o tus familiares puedan pasar la mayor parte de la tarde un poco para liberarte durante tu horario laboral, eso lleva a que amigos por ejemplo busquen una actividad más por su duración, por lo que dura, más que la actividad que tu quieras o necesitas” (**Home con cargas familiares. Empresario**)*

Para rematar queremos por os Centros de Dinamización Social como exemplos de centros polivalentes, onde ofrécense diferentes actividades e servizos, e que atende tanto á poboación maior como aos máis pequenos, implantados no rural e que son de recente creación. O Centro de dinamización de Coeses, o de San Juan ou o de Bóveda son tres exemplos deste tipo de Centros. Para a realización deste estudo visitamos o centro de Coeses que é o pioneiro e o que serviu de modelo para implantar os demais centros de dinamización. A variedade e calidade de servizos, con horarios adaptados aos/as usuarios/as, onde ofrécense desde comedor, internet, excursións, formación, perruquería, asistencia de primeiros coidados, etc subliñan o carácter único destes Centros. Atopamos fundamental continuar e ampliar este tipo de Centros que facilitan de forma a xestión do tempo e incrementa substancialmente a calidade de vida dos seus usuarios/as e móstrase como unha válida ferramenta para a cohesión social no Concello de Lugo.

3.5.- TEMPOS DE CONSUMO

Cando nos referimos aos horarios do comercio parece haber unha visión global de que ten un horario o suficientemente amplio para que a cidadanía faga as súas compras.

O pequeno comercio é un dos alicerces da economía lucense e se percibe unha protección por parte da cidadanía protexer a súa distribución temporal. Existe unha clara distinción entre o pequeno comercio e as grandes superficies que se implantaron na cidade nos últimos anos. A tendencia xeral é a de respetar os horarios que ven tendo o comercio historicamente e se ven as grandes superficies como un reforzo horario para aquelas persoas que precisan facer as súas compras fora do horario habitual:

“si hablas con un consumidor final te va a decir que debería estar abierto sábados y domingos y que debía estar día y noche, pero no me parece justo, porque las personas que están atendiendo son trabajadoras como las que más y también tienen que hacer su vida, entonces bueno, yo creo que la apertura de 8 horas diarias es más que suficiente, es que es imposible... es que lo que tenemos que pretender es no ser tan exigentes como a veces el consumidor es, y no ser tan dejados, como sepamos que está el domingo abierto el supermercado no vamos ni el viernes ni el sábado” (Muller. Representante empresariado AELU)

“o pequeno comercio é sagrado, creo que ten que pechar antes xa, que as xornadas son excesivas, non ten sentido, cando pasamos de traballadores a clientes olvidámonos de todo...” (Home. Representante sindical CCOO)

Un feito que distingue a Lugo doutras cidades neste senso é que existe a tendencia xeralizada a que, ante a implantación de grandes superficies comerciais o pequeno comercio comeza a adaptar os horarios e ellas, en Lugo esto ainda non se produce por varios motivos: por un lado, a instalación destas áreas comerciais sitúase nas aforas da cidade, cando o pequeno comercio está distribuido pola zona centro e bairros, co cual a competencia non é tan directa. Por outra banda os comerciantes de Lugo se agruparon para tratar en conxunto este tema e adoitan ter un horario homoxéneo con algunas excepcións. As xornadas dos comercios son partidas abren pola mañán entre as 9:30h e as 10:00h e pechan entre as 13:30h e as 14:00h pola tarde abren entre ás 16:00 e as 17:00 e pechan entre as 20:00h e as 20:30h, o tratarse dun acordo do sector o tema da competencia horaria evita que se fagan xornadas continuadas para contrarestar os efectos da instalación das grandes superficies, só fuxen desta xornada consensuadas, no centro, as cadenas de grandes empresas:

“... aquí, los comercios, no abre ninguno de 1:30 a 4, sólo Zara, Mango, Stradivarius... cadenas grandes, los pequeños no abre nadie a esas horas, y los sábados a la tarde algunos, la mitad también están cerrados...” (Muller. Representante Federación Galega do Comercio)

o feito de que o pequeno comercio en Lugo non compita en horarios coas grandes superficies ven provocado polas características das empresas deste sector, maioritariamente empresariado unipersonal sin persoas empregadas ou con poucas:

“El problema es que los comercios, la mayor parte, no tienen trabajadores, son autónomos, empresarios individuales, por lo tanto ellos el tiempo se lo reparten como buenamente pueden, trabajan desde las 10 a las 2 y de 4 a 8 y los sábados igual, entonces, es el problema, si no tienen recursos para contratar a gente mal van a poder, también, planificar su tiempo porque es sólo una persona que asume toda la carga de trabajo, entonces, no sé, habría que incentivar que esa gente tuviera empleados, pudiera acceder a subvenciones que le faciliten tener a personas que les ayuden y organizar bien el tiempo de esas personas, no que estén trabajando miles de horas al día” (Muller. Representante Federación Galega do Comercio)

Ao mesmo tempo o convenio de comercio de Lugo non permite ás persoas empregadas traballar fuera deses horarios, so algún sábado por circunstancias da produción e sempre a cambio de un maior prezo da hora e tempo libre. Así, ante a posibilidade de cambiar as xornadas de apertura do comercio as barreiras que se atopan son infranqueables:

“La ciudadanía no demanda que estén abiertos hasta las 10 y ningún comerciante se lo plantea porque aquí, en Lugo sobre todo, son uno sólo, el empresario, muchos no tienen trabajadores o tienen uno, tampoco pueden hacer una distribución del tiempo como una gran superficie, que puede hacer turnos, es imposible...” (Muller. Representante Federación Galega do Comercio)

Cando falamos de empresas que teñen contratadas a mais persoas a posibilidade de implantar xornadas continuadas tampoco se valora positivamente por parte do empresariado por varias razóns:

1.- unha das caracterísitcas que fan competitivo ao pequeno comercio é a calidade da atención con respeito das grandes superficies ou cadeas, polo tanto o feito de facer quendas ten o problema de que, desde o punto de vista do empresariado a atención á clientela non é tan personalizada:

“... lo comentábamos en una reunión, comentaban que si tenemos jornada partida, el que una persona no esté en un momento determinado, por ejemplo por las tardes, muchas veces dificulta o paraliza cosas o crea lagunas en la atención al público, con los clientes, porque al estar las cosas en manos de distintas personas ralentiza la cuestión. Tú imagínate, a ti te atiende un trabajador o una trabajadora, entonces se da la casualidad de que a ti te atiende por la mañana y

quieres comentar cualquier cosa por la tarde y resulta que esa tarde esa persona no está, entonces la otra persona que está no es conocedora de lo que habéis hablado, entonces ahí la gente suele quejarse un poco en ese sentido, es algo que pasa aquí, que pasa en mi empresa y el otro día lo comentaba el resto de la junta directiva. No hay mucha solución, o está todo el mundo las mismas horas o sino no le veo yo mucha solución” (Muller. Representante empresariado AELU)

2.- Non se poden facer xornadas continuadas para as persoas traballadoras porque os horarios non o permiten:

“...no tiene sentido que el sector comercio tenga una jornada continua, porque no va a cerrar el comercio a las 5 de la tarde, eso yo lo veo más para oficinas. No creo que un comerciante pueda tener un trabajador y disponer de él sólo hasta las 3, porque aparte a esas horas no está abierto el comercio, por lo tanto ahí es complicado...” (Muller. Representante Federación Galega do Comercio)

Desde o punto de vista da clientela o horario do somercio, como apuntaba o empresariado, ten certas carencias, preténdese que adapaten os horios dun xeito mais flexible, tanto no día a día como estacionalmente:

“Para mi la hora a la que abre el comercio es tarde, porque si tienes que hacer cualquier gestión a primera hora y quieres comprar al mismo tiempo, pues no puedes comprar algo porque no hay manera y eso me interesa (Muller con cargas familiares. Administrativa)

...

y en cambio, en el verano, a la tarde, abren a las cuatro, y a las cuatro quien va a ir al comercio y después a las ocho en puntito cierra , lo normal es que abrieran a las cinco y que cerraran a las ocho y media o nueve, pero claro ahí también luchamos muchísimo los consumidores, para que siempre abrieran en el centro histórico los sábados, y no quisieron o no quieren , algunos abren otros no” (Muller con cargas familiares. Asociación de amas de casa e consumidores Lucus)

3.6.- TEMPOS DE LECER

Os tempos de lecer son tempos de non traballo, é dicir, gozamos deles cando nin o traballo remunerado nin o doméstico sen remunerar permítenos facelo. Son os períodos de tempo que á maioría da poboación gustaríalle poder aumentar e sen embargo dado o ritmo de vida actual convértese nun ben prezado e escaso. Estes tempos están relacionados co deporte, a cultura, o asociacionismo, afeccións e en xeral con aquellas actividades que nos axudan a desconectar cos nosos tempos de traballo.

A franxa cronolóxica onde desenvólvense fundamentalmente estes tempos é durante a fin de semana, aínda que dependendo do perfil da poboación, tamén varía a dispoñibilidade do tempo diario dedicado a este fin. Por exemplo, as menores e os maiores, protagonistas dos tempos do coidado, son dous dos colectivos que máis cantidade de tempo de lecer dispoñen e en moitas ocasións, utilízanse parte dos mesmos recursos dos tempos do coidado para os tempos de lecer, os colexios e as residencias para os/as maiores son un exemplo, e poden programar distintas actividades no tempo de ocio das persoas maiores e das menores.

“Creo que es una buena iniciativa la de abrir los patios de los coles fuera de horario escolar. Potenciar actividades extraescolares, no sólo competitivas, sino lúdicas, con monitores y también hacer actividades para mayores que no sólo sean los bailes de salón” (Muller. Representante empresariado AELU)

A poboación obxecto de estudo coñece en xeral as políticas que, desde o Concello de Lugo, se implantaron neste sentido, mostra diso son os programas de Aulas Abertas e o Programa Ludotecas; teñen como obxectivo aproveitar os tempos e os espazos dende unha perspectiva lúdica e didáctica. Ambos programas se realizan en períodos non lectivos e van destinados a menores de idades comprendidas entre vos 3 e 12 anos, que se corresponden coas etapas de Educación Infantil e Educación Primaria. Sen dúbida este tipo de Programas cumplen coa función de favorecer a descarga de traballo non coidado dás fillas e fillos en período de vacacións escolar e tamén, e igual de importante é que melloran a calidade do ocio dúas menores que teñen nestes programas convertíndose en unha alternativa á televisión ou á consola.

“Mi hijo por ejemplo fue al Uxío Novo Neira, que es un Centro sociocultural, yo lo llevé allí, a música, a muchísimas actividades, por las tardes cuando era pequeño, tenía muchísima variedad, en carnavales hacían unas fiestas, que las siguen haciendo lo que pasa es que él ya no va, con 13 años pasa de eso, pero cuando era pequeño iba, y tengo muy buena experiencia de eso” (Muller con cargas familiares. Administrativa)

O único inconveniente que se menciona relacionado con o funcionamento destes Programas ten que ver coa percepción de carencia de información, neste sentido ampliar e variar as canles de comunicación converte ao servizo en más efectivo, unha axeitada difusión fai que a información chegue a un maior número de potenciais usuarios/as dos servizos municipais

"Por exemplo en opcións que hai para persoas maiores ou para pequenos, creo que é un tipo de información que a xente necesita bastante, e, o sea, hai que sacar esa información un pouco mais, darlle un pouquiño mais de publicidade, que a xente supiera que servizos ten" (Muller con cargas familiares de zona rural. Estudante e traballadora do sector agrario)

"También hay muchas cosas y la gente no se entera, por ejemplo, no sé, yo se que existe, pero no sé ni como funciona, la Ludoteca, se que hay una Ludoteca en la avenida das Fontiñas, eso puede ser una idea estupenda, en vez de llevar al niño a correr al Carrefour, lo llevas a la Ludoteca" (Home con cargas familiares. Abogado)

"También es paradójico que ahora están haciendo un programa de descarga familiar que son aulas abiertas en los centros sociales, que puedes dejar los chavales de 9 a 1.30 y en un centro hay siete apuntados y en el otro había tres este viernes, eso es porque la gente no lo sabe, porque ahora en navidades, se ofertan este tipo de servicios" (Home con cargas familiares. Empresario)

Ao analizar os tempos de lecer desde unha perspectiva de xénero atopámonos cun reparto desigual deste tempo, xa que a falta de corresponsabilidade nos traballos do coidado e da xestión do fogar conleva a que, tanto por semana, como os fins de semana, as mulleres dispoñan de menos tempo que os homes para o seu gozo persoal.

"Miña nai non sae porque ten cousas que facer, ten traballos, ten esto ten aquello, pero ahora opciones si que ten, ten as opcións de cando estamos os meus irmáns mais eu, que nos quedamos alí cuidando, que quedamos cocinando, ou lavando ou facendo o que sexa e ela ten a oportunidade de irse, que a veces o deciden e vaise co meu pai a dar unha volta, agora ocio non ten moito polas responsabilidades que ten, e o pouco ocio que ten pois non o aproveita, e miña nai ten mais chollo que o meu pai, o meu pai traballa todo o día pero miña nai non para de traballar nunca" (Muller con cargas familiares de zona rural. Estudante e traballadora do sector agrario)

Os tempos de lecer teñen unha relación moi estreita co tempo que a poboación dedica ao deporte, neste sentido a oferta no Concello de Lugo é completa e a poboación coñece os servizos e os seus amplos horarios valorando de forma moi positiva a oferta deportiva que existe na cidade

"Yo por ejemplo veo muy bien en el Concello de Lugo las instalaciones deportivas que tiene, son muy buenas, muy buenas y los horarios todo el día y los accesos muy buenos, mira está el Polvorín que está en pleno San Roque , está el de las Gándaras, está al lado del asilo, con toda la instalación del campo deportivo, tienen duchas, tiene de todo,

el Ángel Carro, en el que mi hijo está haciendo una sesión de gimnasio ahora mismo, luego está Samasas donde está la Cheda y todo eso, o sea, las instalaciones deportivas para mi gusto ahí hay de sobra, luego también están las piscinas, está la de las Fontiñas y todo eso” (Muller con cargas familiares. Auxiliar de domicilio)

“Estoy contento con el servicio de actividades deportivas, a mi me gusta la natación y si tengo ofertas de piscinas, no demasiado sobresaturadas, y en ese sentido se ha mejorado” (Home con cargas familiares. Empresario)

Outra das actividades que cobran transcendencia e que neste caso implican á poboación en xeral, cando teñen tempo para o ocio, son as actividades culturais. A apreciación das persoas que colaboraron na realización do presente estudo non é moi positiva e a súa valoración ten que ver coa falta dunha programación cultural municipal continuada e coas instalacións axeitadas onde levar a cabo as propostas culturais

“Yo creo que faltan algunas ofertas de ocio a mi modo de ver en esta ciudad, y a nivel de actividades culturales, olvídate, también es cierto que cuando las hay va poco público, pero yo creo que es la pescadilla que se muerde la cola, no va la gente porque no existe el hábito de ir, incluso entonces al final, y yo lo reconozco es que ya ni te enteras de que existe porque, pasa de mirar si va a haber algo porque, ya das por supuesto que no va a haber nada, esto habría que fomentarlo. El sitio ya lo tienen, el consabido cuartel de San Fernando, para auditorio no es muy adecuado, pero para un centro polivalente cultural, para crear salas donde se puedan hacer distintos cursos y demás y también pequeños salones de actos con actividades, y estaría céntrico, si lo que se busca es que la gente vaya andando y participe y tal, no deja de ser interesante” (Home con cargas familiares. Abogado)

“mira yo en Lugo veo una carencia la cultura, principalmente, un teatro, eso es necesario para que Lugo pueda atraer grandes obras de teatro y cosas culturales” (Muller con cargas familiares. Asociación de amas de casa e consumidores Lucus)

“Hay que tantear una programación de ciclos de ofertas culturales, a lo mejor no muy ambiciosa en un principio, pero el hecho de que pueda haber cierta oferta programada a lo largo del año y que la gente lo sepa y si la actividad es constante acabará participando la gente más” (Home con cargas familiares. Funcionario)

“Non hai teatro, só auditorio penoso é una cidade pouco volcada ca cultura, nin cine nin teatro independente, poucas actividades culturais” (Home. Representante sindical CCOO)

Podemos dicir para resumir que os tempos de lecer son unha parte fundamental da nosa calidade de vida, e dado o ritmo das nosas actividades diárias e das nosas distintas obrigas, é un tempo cada vez máis escaso. Podemos dicir tamén que o tempo de lecer e de descarga familiar compleméntanse en moitas ocasións, aliviando

os tempos de coidádevos principalmente das mulleres, onde o Concello é un provedor fundamental dos recursos para facilitar esta descarga familiar. Ademais o tempo de ocio en Lugo ten que ver coa distintas actividades deportivas e culturais, as primeiras son valoradas en positivo mentres que nas segundas, a valoración é negativa e ten que ver coa falta de continuidade na programación cultural municipal.

3.7.- TEMPOS DE NOVAS TECNOLOXÍAS

As novas tecnoloxías representan un avance que adquiriu unha relevancia transcendental nas sociedades industriais contemporáneas, para ser más exactos debemos falar de sociedades dixitais se queremos definir con maior precisión sociolóxica a realidade actual. O emprego de novas tecnoloxías ofrece grandes vantaxes que teñen que ver co tempo, a oferta de servizos mediante redes telemáticas, internet ou outros medios tecnolóxicos reduce tempos de traballo, de xestión, de desprazamento e acerca de forma automática e cómoda un maior número de servizos á cidadanía.

Neste apartado analizamos o uso que ofrece este novo recurso como servizo público e privado, así como as vantaxes e inconvenientes que pode ter esta práctica na conciliación dos nosos tempos.

Podemos afirmar que agás a poboación máis maior a xente coñece e nalgúns casos utilizan as novas tecnoloxías para a xestión de determinados asuntos relacionados coa xestión administrativa e a banca electrónica.

“Internet lo usa todo el mundo lo que pasa es que una persona mayor le da igual, y se dio formación, pero para una persona de 70 años está bien como curiosidad 2 días pero no lo necesitan, ni le ven la utilidad, y si que tienen estado también con el programa Conéctate y está bien que sepan lo que es pero evidentemente con 70 años hay cosas que puedes cambiar , incluso lo ven como ocio no como información” (Muller con cargas familiares de zona rural. Estudante e traballadora do sector agrario)

“Eu utilizo o das novas tecnoloxías para mirar o saldo, ou as transferencias, para min a banca electrónica é comodísimo, no Concello os servicios telemáticos sei que se puxeron xa en marcha pero non sei, puxéronos agora pero non os utilicel” (Muller con cargas familiares. Administrativa)

“Eu Facendo si a teño por internet e tamén o de vidas laborais e todo isto e ben, vidas laborais e facenda tamén funciona moi ben” (Muller con cargas familiares. Auxiliar de axuda a domicilio)

Os posibles inconvenientes que ven ás novas tecnoloxías é que a implantación das mesmas faga que se reduzan os mesmos servizos que se ofertan de forma tradicional, ademais do difícil acceso e a falta de coñecemento destas tecnoloxías son as desvantaxes que se perciben neste sentido.

“A mí me parece bien todo lo de las nuevas tecnologías pero no que sea sustitutivo de nada, porque yo utilizo la banca electrónica, pero hay mucha gente que no sabe o no tiene los medios, o le supone lo mismo tener que desplazarse a un sitio o a un ciber para hacerlo que ir al banco, es que no tiene sentido que pierdas el tiempo, que pagues en un

ciber por no ir al banco cuando es un servicio gratuito, que está bien y yo lo uso muchísimo pero no es sustitutivo, es una cosa a mayores que si te va bien , que la puedes utilizar si la quieres utilizar pero no por el hecho de tener banca electrónica, ale ya cerramos todo, está bien todo lo que te pueda facilitar o hacerte más cómoda la vida, pero no es sustitutivo” (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

“Os servicios telemáticos sirve para resolver moi pouco papeleo, é moi limitado, despois si hai acceso a internet, hai servizos pero a xente non os coñece, e aparte moitas mulleres non teñen a formación no ámbito das novas tecnoloxías hai que empezar pola base, s entón tes uns servicios que non teñen ni información ni formación” (Muller. Representante sindical CIG)

Desde a Administración dirixíronse políticas públicas destinadas á alfabetización dixital e ao uso das mesmas. Con programas como Conéctache ou recursos como os Telecentros, se minimizan as diferencias que neste sentido tamén se dan entre o campo e a cidade.

“Aquí hay unos chavales, que aquí en la zona rural internet en las casas hay pocas, y al tener aquí el Telecentro siempre se evita tener que desplazarse los chavales a hacer un trabajo a Lugo, a buscarse un ciber” (Muller con cargas familiares de zona rural. AVV Coeses)

Do mesmo modo, das opiniós recolleitas tanto nos grupos de discusión como nas entrevistas podemos tomar en consideración que existe unha demanda da ampliación dos servizos relacionados coas xestións administrativas, que se ven ademais como solución de futuro para os problemas do tempo que consumimos realizando este tipo de xestións.

“Yo veo que la Administración autonómica va muy atrás, la gallega concretamente, el uso del portal, de un portal informático, de un portal digital para poder acceder a los procedimientos, eso está muy verde, en muchos aspectos, en contratación, la Administración electrónica en otras comunidades, está muy avanzada, además ahora con la ley de contratos te permite la concurrencia competitiva, con sistemas que aquí todavía estas manejando con papeles y con sobres de ofertas como se hacía desde hace 100 años en la Administración” (Home con cargas familiares. Funcionario)

“Eso de no tener tiempo por ir a arreglar un papel en la administración se va a olvidar, yo creo que es la solución futura, la mayoría de los trámites se van a hacer de manera digital, en la mayoría de las administraciones, por lo menos las del Estado disponen de Call Center, donde puede llamar a las ocho de la tarde y hacer una consulta, de hecho hay un Decreto que regula el teletrabajo en la Administración pública pero bueno aún no se ha hecho nada o muy poco, también se trata de cambiar mentalidades” (Home con cargas familiares. Abogado)

No caso da administración dixital do Concello, as persoas entrevistadas fan referencia ao seu coñecemento, saben que se pode baixar formularios, ou pedir o padrón pero

manifestan que non fan moito uso do mesmo, unha das razóns é quizais que parte dos servizos que se ofrecen non estean plenamente dixitalizados e teñan que ir fisicamente ao Concello a finalizar a xestión.

"Hay procedimientos, que no te, que es pedir el certificado del padrón, que no te sirven mucho porque luego tienes que ir a buscarlo, pero bueno aún así, los que vivimos en la zona rural teníamos que ir dos veces, ahora sólo tenemos que ir una" (Home sen cargas familiares. Estudiante)

Os tempos das novas tecnoloxías son para a administración local unha oportunidade para a descentralización dos seus servizos e facer más accesible a información e as xestións. A administración dixital local é unha apostase de futuro que favorece o diálogo entre a cidadanía e o Concello, atopamos un bo exemplo diso nos encontros dixitais que vén tendo o Alcalde cos seus cidadáns/as desde fai un par de anos e que recollemos no Anexo deste estudio.

Continuar incentivando e ampliando este tipo de servizos dixitais entre as diferentes Concellerías do Goberno local é primordial, posto que favorece a xestión do tempo da poboación do Concello de Lugo, no presente, e no futuro máis inmediato.

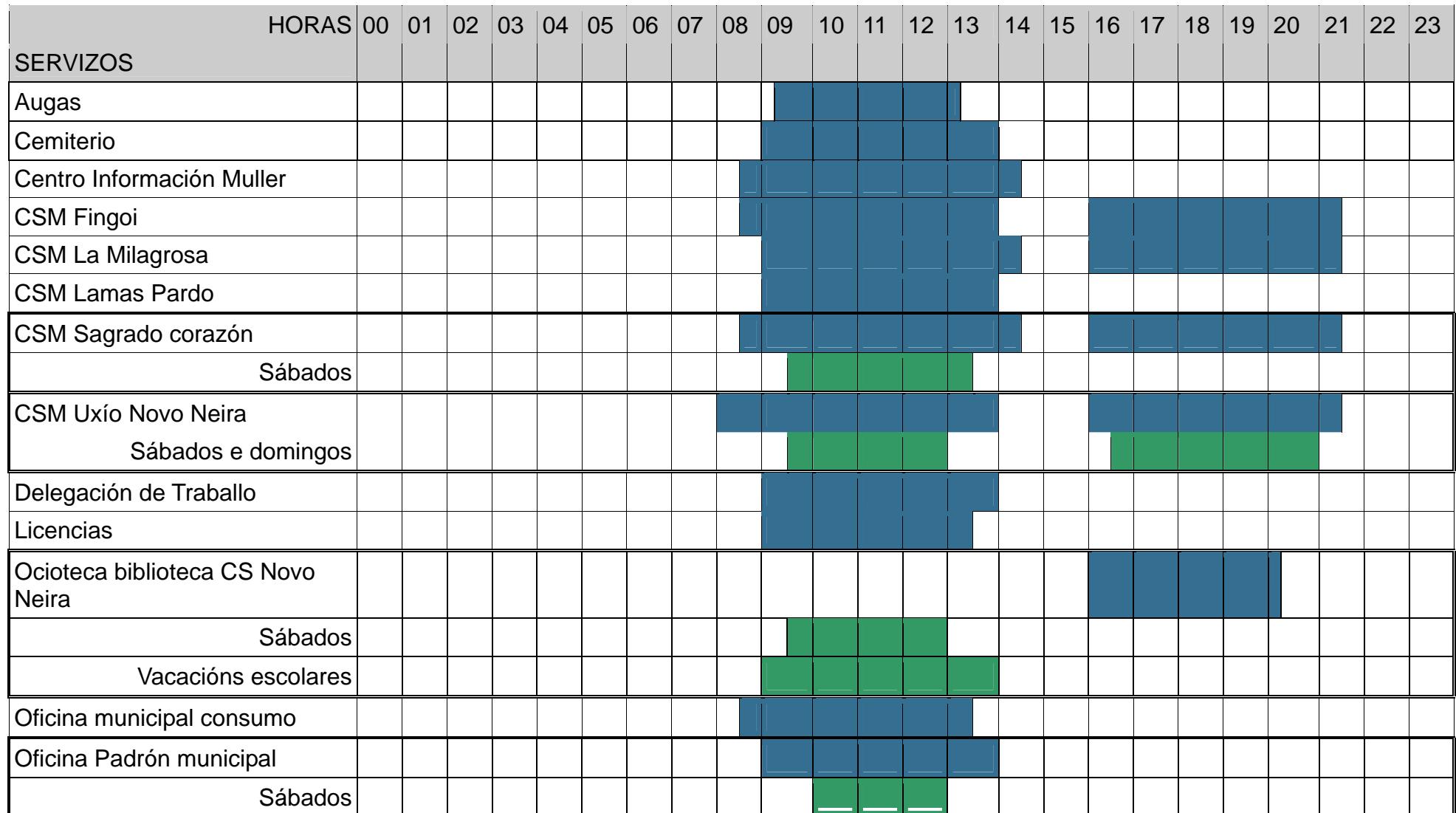
4.- CARTOGRAFÍA

A cartografía dos tempos se realizou tanto a través das entrevistas como da observación participante e das fontes de datos secundarias que se consultaron. Con esta cartografía preténdese mostrar cómo están actualmente organizados os tempos dos servizos da cidade, tanto públicos como privados que teñen atención á ciudadanía, exercendo ésta tanto de usuaria como de clientela. A análise da cartografía leva a detectar os puntos débiles sobre os que se deberán incidir para a mellora da xestión dos tempos da cidade.

Na táboa que presentamos a continuación de presentan os horarios dos servizos públicos (maioritariamente municipais) que teñen atención direita á ciudadanía, tendo en conta os horarios habituais de traballo da poboación activa podemos observar certas carencias nos horarios de tarde e de última hora da mañán nalgún dos servizos. Como xa se comentou no apartado correspondente a tempos de xestións, hai servizos como os rexistros (da subdelegación do goberno e da consellería de traballo), que teñen horarios continuados até a tarde o cual foi valorado moi positivamente pola ciudadanía.

Tamén neste senso é importante destacar casos como a oficina de atención a persoas migrantes que o non ter un horario estable todos os días da semana pode resultar complicado quen as persoas que o precisen teñan claro cando poden ou non acudir a algunha consulta alí. O tema de homoxeneizar os horarios cun criterio común podería facilitar ás persoas usuarias un millor uso destes servizos.

A táboa contempla os horarios de luns a venres e os cambios de horarios que se fan nos fins de semana ou períodos vacacionais (caso das ociootecas):

HORAS	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
SERVIZOS																								
Oficina Xuventude																								
Rexistro (delg. Traballo)																								
Sábados																								
Rexistro municipal																								
Servizo de prevención drogodep.																								
Servizo Galego Colocación																								
Rexistro Subd. do goberno																								
Sábados																								
Urbanismo																								
Instituto da SS																								
Att. Persoas migrantes (L, M e X)																								
Mércores																								
Venres																								
Resto de servizos municipais	Cita previa telefónica																							

5.- MEDIDAS DE CONCILIACIÓN IMPLANTADAS

Neste punto a información obtida parte principalmente das entrevistas realizadas a persoal técnico do concello de Lugo, en concreto das persoas que forman parte da equipa responsable da futura elaboración do plan, xa que son quen valorou que ditas medidas teñen un valor a destacar para a mellora dos usos do tempo da cidadanía. Estas medidas son, entre outras:

- **Liña de traballo 1:** Elaborar actuacións encamiñadas a facilitar a programación do tempo nas familias mediante a oferta de servizos públicos para os/as fillos/as en horarios non lectivos:

▼ **Actuación 1 . Programa Ociotecas.**

Obxectivo: Aproveitar tempos e espazos de interrelación dende unha perspectiva lúdica e didáctica. Este programa vai destinado os/as nenos/as do Concello de Lugo de entre 3 e 12 anos, en correspondencia coas etapas de Educación Infantil e de Educación Primaria.

▼ **Actuación 2. Programa aulas abertas**

Obxectivo: Aproveitar os recursos dos centros de servizos sociais do Concello para favorecer a descarga de traballo no coidado das fillas e fillos en período de vacacións escolares. Este programa vai destinado a menores do Concello de Lugo de entre 4 e 12 anos, en correspondencia coas etapas de Educación Infantil e de Educación Primaria.

- **Liña de traballo 2: novas tecnoloxías, sociedade da información e uso do tempo.**

▼ **Actuación 3. Programa Telecentro.**

Programa que ten como obxectivo promover o uso das novas tecnoloxías da información e comunicación e facelas accesibles aos cidadáns do medio rural e doutras zonas desfavorecidas.

▼ **Actuación 4. Programa de Teleasistencia.**

O obxectivo de este programa concertado coa Deputación de Lugo e que todos os colectivos que o necesiten, poidan dispoñer dunha asistencia social óptima que favoreza e aumente a calidade de vida de todas e todos as/os cidadáns.

O persoal técnico nos facilitou a información referente a ditas medidas e a análise se

levou a cabo nos grupos de discusión coa cidadanía para saber si tiñan coñecemento ou non dos servizos expostos e en qué grao os consideran medidas efectivas de conciliación, maioritariamente a liña do concello parece axeitada para facilitar a cociliación aínda que se considera imprescindible facer unha maior difusión dos servizos, así como formación no caso do uso das novas tecnoloxías para universalizar o seu uso entre a poboación lucense.

6.- CONCLUSIÓNS E PROPOSTAS

En base á analise dos resultados do traballo de campo deste estudo elaboraronse unha serie de recomendacións e suxerencias sobre as medidas que a administración pode desenvolver co fin de avanzar hacia unha cidade máis vivible, mais humanizada en canto á organización do tempo e do espazo. Estas medidas abordan cuestións xerais que van desde o ámbito da información (bases de datos, exposicións visibles dos horarios), a participación, a educación e a sensibilización da poboación en torno ao tema do tempo, así como cuestións moita más concretas como o reforzo de horarios nos servizos administrativos ou o desenvolvemento de novas vías alternativas de acceso aos servizos tanto públicos como privados (uso das NNTT) formando e informando sobre o uso das mesmas.

As conclusións e propostas se plantexan seguindo a estructura das diferentes áreas de actuación:

TEMPOS DE TRABALLO

As dificultades para conciliar a vida laboral coa vida familiar e persoal requieren ser abordadas desde diferentes ámbitos, por un lado existe a cuestión educativa que favoreza a corresponsabilidade e así evitar a dupla e triple xornada de traballo que recae sobre as mulleres.

Por outro lado habería que favorecer ás empresas para que implanten medidas de conciliación, especialmente, tal e como se extrae dos diferentes discursos analizados cuestións como a flexibilidade horaria de entrada e saída apra poder exercer o resto das súas responsabilidades. As medidas de conciliación que se poñan en marcha nas empresas deberían favorecer que sexan tamén os homes as que as asuman, e así abordar o problema tamén desde o punto de vista da corresponsabilidade como se indicaba no factor cultural/educacional.

TEMPOS DE XESTIÓNS

Actualmente é un dos principais problemas plantexados pola cidadanía con respecto dos horarios da cidade. Os horarios que actualmente teñen implantados as diferentes administracións coinciden maioritariamente cos horarios das persoas que traballan dificultando que podan realizar trámites tanto coas administracións como coa banca.

Nese senso o deseable como medida a implantar é a reestructuración de horarios nas administracións e banca de xeito que os servicios administrativos teñan horarios de guardia fora do seu horario habitual como xa se ven facendo mediante incentivos,

nalgúns departamentos das administracións autonómica e xeral, con resultados óptimos.

Ademais a descentralización espacial dos servicios administrativos favorecerían o acceso á poción de zonas rurais, por exemplo unha oficina itinerante que se desplace polas parroquias rurais algunas horas á semana.

Ademais seguir avanzando en canto á universalización da administración e banca electrónicas.

En todos estes casos, claquera medida que se implante nese sentido debe ser informada tendo en conta os perfís da cidadanía que teñen maiores dificultades á hora de acceder (poboación rural, maiores etc...)

Outro dos temas que enlaza co punto seguinte é a falta de comunicacóns e aparcamento no entorno das diferentes administracións.

TEMPOS DE DESPRAZAMENTOS

Resumindo este apartado sobre os desprazamentos na cidade, podemos afirmar que polas súas características xeográficas e a súa configuración urbana, Lugo é hoxe unha cidade en onde non se perde moito tempo nos desprazamentos, no ámbito urbano as distancias son curtas e a principal fonte de conflitos vén xerada polo tema do tráfico da cidade e os problemas que sinalaron os/as entrevistados/as e que se derivan do mesmo, falta de prazas de aparcamento ou retencións, tamén e áinda que non se mencione debemos de ter en conta o factor medioambiental como outro punto importante a destacar nas programación das estratexias relacionadas co transporte. se considera deficitario en canto a vixeiros/as, as frecuencias, evitando así problems de espacio nas vías pequenas.

TEMPOS DE COIDADOS

A muller segue sendo case en exclusiva a que se encarga do tema do coidado, Os tempos de coidado como o resto dos tempos deben ser tempos de equidade, as administracións públicas son conscientes desta cuestión e a través das lexislacións vixentes tanto a nivel estatal como autonómico recollen diferentes medidas sobre

conciliación e corresponsabilidade destinadas a este fin.

Observamos que a pesar dos distintos servizos implantados no Concello para paliar os tempos de coidado, segue habendo unha demanda de garderías e Centros para maiores e salientamos o labor dos Centros de Dinamización social que serven como modelo de Centro polivalente onde préstanse diversos servizos e actividades para toda a poboación e móstrase como unha ferramenta de cohesión social no rural.

TEMPOS DE CONSUMO

En xeral non se manifestaron grandes problemas con respecto dos horarios do comercio, sobre todo porque a instalación de grandes superficies comerciais na cidade complementa as carencias que ten en ese sentido o pequeno comercio.

Como medida para millorar as xornadas de traballo do pequeño comercio quizais sexan o incentivar a contratación de persoal para poder fortalecer a estructuras das micropymes e facilitar así unha mellora na conciliación das persoas traballadoras do sector.

TEMPOS DE LECER

Maioritariamente existe un descontento coa falta de unha oferta cultural estable que actualmente está xestionada por entidades privadas. Experiencias noutras cidades fan ver que o feito de ofertar dita programación estable favorece o incremento da demanda entre a cidadanía. Un exemplo sería usar espazos xa existentes favorecendo a sua polivalencia, ampliando os usos para diferentes actividades, por exemplo o uso de pavillóns como auditórios ou teatros.

Recoñecese unha mellora no eido da oferta de espazos para actividades deportivas e tamén da oferta de lecer para menores e maiores que contribuen a favorecer a descarga familiar.

TEMPOS DE NOVAS TECNOLOGÍAS

A implantacións de medidas de conciliación relacionadas coas novas tecnoloxías se valoran positivamente por parte da cidadanía lucense, polo tanto se considera necesario ampliarlas, podendo realizar trámites completos a través de internet ou telefónicamente e universalizándolas, chegando a aqueles onde máis se precisan a través de formación e información.

Se ben é certo que nos atopamos cunha poboación á que é moi difícil chegar con estes novos sistemas de relación coa administración ou con outros ámbitos, hai xeitos

de ir incorporandoos ao uso das novas tecnoloxías ofrecendo ferramentas sinxelas e ofrecendo moita información de cómo usalas, por exemplo, e retomando o tema da oficina municipal itinerante, podería ser un espazo móvil con acceso a internet onde a pesoa resposable ensine a facer determinados trámites a través da rede, ademñas dos Telecentros xa implantados.

A MODO DE CONCLUSIÓN FINAL

Cabe esperar que estas propostas contén co apoio da administración e da poboación lúncense para levar á práctica a experimentación e poder demostrar que é posible organizar o tempo doutro xeito e que iso é bo, non só para as mulleres. O obxectivo último é conseguir que os proxectos de cambio dos tempos das cidades sirvan para toda a súa poboación, para dar a toda a cidadanía a posibilidade de corresponsabilizarse en tódalas tarefas que a sociedade e as persoas que a conforman precisan para poder seguir funcionando e ao mesmo tempo para ir rematando coa situación de desequilibrio que se da actualmente, na que as mulleres, pese a súa incorporación á esfera pública, seguen a asumir casi en exclusiva a responsabilidade do traballo doméstico e de coidados.

En definitiva, trátase de buscar un novo modelo de uso do tempo e do espazo que responda aos novos desafíos plantexados pola sociedade actual.

7.- BIBLIOGRAFÍA

Como parte dos resultados do estudo se lle facilitou ao concello unha compilación bibliográfica sobre usos do tempo para que así podan seguir traballando na elaboración do plan adaptando as medidas propostas extraídas da análise descriptiva xunto a materiais obtidos de outros lugares en materia de programación de tempos urbanos.

A bibliografía aportada inclúe textos e materiais multidisciplinares que enfocan o uso do tempo desde diferentes perspectivas, aportando unha visión global da problemática obxecto de estudio:

- ALBERDI, I., y ESCARIO, P. (2007): Los hombres jóvenes y la paternidad, Fundación BBVA, Bilbao.
- AMORÓS, C. (1997), Tiempo de feminismo,Cátedra, Madrid.
- Arriagada, I. (2005): Los límites del uso del tiempo: dificultades para las políticas de conciliación familia y trabajo, Reunión de Expertos “Políticas hacia las familias, protección social e inclusión sociales”, CEPAL.
- ARROYO PÉREZ, A. (Coord.) (2004) Tendencias demográficas durante el siglo XX en España,INE, Madrid.
- BOUZADA, M (2001). Los espacios del consumo cultural colectivo, Reis: Revista española de investigaciones sociológicas,Nº 96, p. 51-70, Madrid.
- CHINCHILLA, N. y LEÓN, C. (2005): Conciliación de vida familiar y laboral, Aguilar, Madrid.
- DURÁN, M.A. y Rogero, J. (2004): «Nuevas parejas para viejas desigualdades», INJUVE, (en prensa).
- CASTELLS, M. y VVAA (2004) Local Y Global. La Gestión de las ciudades en la era de la información, Taurus, Barcelona.
- GARCÍA DOCAMPO, M. (2003) A construcción social do territorio galego, Editorial tres C tres, Santiago de Compostela.
- HARVEY, D.(1979) Urbanismo y desigualdad social, Siglo XXI, Madrid.
- HUFTON, O. (1997). La investigación europea sobre Tiempo y Género. Revista Internacional de Sociología, Tercera Época, nº 18. pp. 83-98.
- IGLESIAS, J. (2001). La soledad de las personas mayores: Influencias personales, familiares y sociales. Análisis cualitativo, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Madrid.
- IMSERSO (2004) Informe 2004: Las personas mayores en España: Datos

estadísticos estatales y por comunidades autónomas, Tomo 1. Observatorio de Personas mayores, Madrid.

- INE (2004): Encuesta de Empleo del Tiempo 2002-2003, Tomo I: Metodología y Resultados Nacionales, Madrid.
- INSTITUTO SEGURIDAD SOCIAL (2007) Boletín 27, sobre el envejecimiento. Uso del tiempo entre las personas mayores, Madrid
- JUÁREZ, M. y RENES, V. (1994) "Población, estructura y desigualdad social", en M. Juárez (Dtor.) V Informe sociológico sobre la situación social en España, Fundación Foessa, Vol. 1, pp. 145-414, Madrid.
- MARTÍNEZ QUINTANA V. (2006): Ocio y turismo en la sociedad actual.: Ed. McGraw Hill, Madrid.
- OFICINA NACIONAL DE ESTADÍSTICAS, Cuba (2001): Encuesta sobre uso del tiempo. www.one.cu/publicaciones/enfoquegenero/tiempo/eut.pdf
- ONU (2006): Guía de elaboración de estadísticas sobre el empleo del tiempo para medir el trabajo remunerado y no remunerado, División de Estadísticas de Naciones Unidas.
http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_93s.pdf
- PRECARIAS A LA DERIVA (2004) A la deriva de los circuitos de la precariedad femenina, Traficantes de sueños, Madrid.
- UNIVERSIDAD DE VALLADOLID (2007): El derecho a los equipamientos, a los edificios públicos: Informe de Valladolid 2006. Grupo de investigación sobre ciudad y derechos humanos. Escuela Técnica Superior de Arquitectura, Valladolid.
- WEEKS, J. (1987) Sociología de la población, Alianza Universidad, Madrid.